ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

МАРИЙ КОММУНА

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 15 (18397) | 1990 ий 18 январь, изарня | Акше 3 ыр

СССР ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТЫМ ПОГЫМО НЕРГЕН

СССР Верховный Совет Президиумын Указше

СССР Верховный Совет Президиум ПУНЧАЛЕШ:

Совет Социалистический Республика-влак Союзын Верховный Советшым кумшо сессийжым 1990 ий 14 февральыште Москва олаште погаш.

СССР Верховный Совет Председатель М. ГОРБАЧЕВ.
Москва, Кремль.
1990 ий 16 январь.

ТЎШКА ПӦРТНА ВЕРЧ

МЕМНАН планетына да тушто илыше-влак лўдыкшӧ пагытыш толын шуыныт. Юж амыртымым она чарне гын, мланде валсе климат туге вашталт кертеш, могай эн-гек лиймыжым каласашат йӧсӧ. Тиде катастрофым ко-рандаш кўлеш. Вет мланде — мемнан тўшка пӧртна.

Илыше кодшашлан йыры-се средан да вияҥмашын проблемышт шотышто тў-нямбал форум 15 январьыш-те Москва олаште почылтын. Тиде тўнямбал конгрессыште 82 эл гыч тўжем утла еҥ участвоватла. Айдеме тукы-мын илен кодшашыже верч шогышо духовный да парла-ментский лидер-влакын тў-нямбал форумышт совет ор-ганизаций-влакын полшы-мышт дене тиде вашлийма-шым эртара. Ты форумын штаб-пачерже Нью-Йоркыш-то верланен.

Форумым саламлышыжла, академик Е. П. Велихов па-лемден: лачак ныл ий ончыч КПСС ЦК-н Генеральный секретарьже М. С. Горбачев 2000 ий марте ядерный ору-жийым тўрыс пытарыме про-грамма дене выступатлен. Кызыт ме ужына: тиде план илышыш пуртал толеш.

Вара форумын сопредседа-тельже-влак — Нью-Йоркыш-то Св. Иоаннын соборжын настоятельже Джеймс Паркс Мортон да сенатор Мануэль Улло (Перу) ойленыт.

Кокымшо кечын конгрес-сыште «Мланде да айдеме общество» темым каҥашаш тўҥалме. Вара тематический комиссийлаште пашам ыш-тыме.

Кумшо кечын «Технологий, промышленность, урбаниза-ций: ола-влакын экологиче-ский проблемышт» тема дене каҥашымаш лийын.

Форум умбакыже пашам ышта. (ТАСС).

Козьмодемьянск

Кыл пенгыдемеш

«Ленин корно» райгазет редакцийын коллективше лудшо-влак дене кылым утларак пенгыдемдышаш верч тырша.

Теве шукерте огыл газетын «Заводской вестник» приложенийже лектын. Тудо «Копир» заводлан пӧ-леклалтын. Сандене при-ложенийым савыкталтше тўрлӧ увер лач тушеч ли-йын. А таче приложений-ын кокымшо номержым ош тўням ужеш. Лишыл жап-ыште тыгаяк приложений «Сила» совхоз лўмеш лек-шаш.

Редакций пашаен-влак чўчкыдынак районысо эн тора яллаште лийыт, луд-шо-влак дене вашлиймаш-ым эртарат.

— Лишыл жапыште Авасир ялыш каена,— ма-не газетын редакторжо Н. М. Еропов.— Тысе ка-лыкым редакцийын пашаж дене палдарена, еҥ-влак-ын газет нерген шонымашышт дене палыме лийына, ой-каҥашыштым ко-лыштына. Мемнан дене пырля районышто да рес-публикыште кумдан палы-ме мурызо Зинаида Мамутина ден гармоньчо, Ма-рий АССР культурын зас-луженный пашаенже Арка-дий Яйцов лийыт. Нуно ка-лыкым ныжыл курык ма-рий муро да гармонь сем дене куандараш тўҥалыт.

Ал. АНДРЕЕВ.

Куженер

Тора корныш

Тиде шукерте огыл лийын. Республикылан мўндыр вер гыч содор шергакан грузым кондаш кўлын. Казахстаные Чимкент олаш «Агропромхимий» объединений кум водительжым колташ сӧрен.

Тыштыже ўшаным кӧлан ыштыме шотышто коктела-нен огытыл. Паленыт, В. Сабанцев, В. Рыбаков да А. Терещенко чолга улыт, туткарыш нигунамат огыт пурто.

Тыгак лийын. Кумытын ик машина дене кужу кор-ныш тарваненыт. Руль воктене икте-весым алмаштен, мўндыр верыш кўчык жапыште миен савырненыт, путырак кўлшӧ грузым конден шуктеныт.

Тидлан браш ок логал. Нуно тора верыш кошты-н тунемше улыт. Умашсе корнышт Молдавий ден Украина, Рўдӧ Россий ден чал Урал марте, Сибирьыш шуйнен.

Л. РОМАНОВ.

Йочалан пуымо

КПСС ЦК В. И. Ленин лўмеш Совет йоча фондлан ик гана пайдаланышаш 17 тўжем шприцым пуэн. Ту-дыжым Японийысе либе-рально-демократический пар-тийын делегацийже конден. Делегацийым Синтаро Абэ вуйлата.

Пале: фондын ик про-граммыже «Йоча да СПИД» маналтеш. Тудо СПИД дене черланыше йоча-влакым ме-дицина могырым веле огыл, тыгак социальный могырым аралаш кўлмым ончыкта.

Йоча фондлан пуымо шприц-влак Элиста оласе республиканский йоча боль-ницын колталтыт, вет тушто СПИД вирусан йоча-влак улыт.

(ТАСС).

Почетный лўм

Марий музыкальный ис-кусствым вияҥдымаште зас-лугыжлан Йошкар-Оласе 1-ше №-ан музыкально-худо-жественный интернат-школын хоржын дирижержо Лидия Ивановна Япероваланг Марий АССР Верховный Совет Пре-зидиумын 1990 ий 16 ян-варьысе Указше почеш «Марий АССР искусствын заслуженный деятельже» почетный лўмым пуымо.

Капитальный строительст-выште заслугылан Марий АССР Верховный Совет Пре-зидиумын 1990 ий 17 янва-рьысе Указше дене «Советск-агропроектремстрой» коопе-ративысе отделочник-влак бригадир Алевтина Василь-евна Балакаевалан да «Волж-скпромстрой» трестысе ны-льымше номеран СМУ-н бри-гадирже Фазыл Садрутдино-вич Хуснутдиновлан «Марий АССР-ын заслуженный стро-ительже» почетный лўмым пуымо.

Республикын наградыже

Партийный ден совет ор-ганлаште шуко ий тыршен пашам ыштымыжлан КПСС Шернур райком пеленсе пар-тийный комиссийын предсе-дательже Виктор Николае-вич Воропанов Марий АССР Верховный Совет Президиу-мын 1990 ий 16 январьысе

ОКРУЖНОЙ ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ КОМИССИЙЛАШТЕ

Кандидатлан регистрироватлыме

Марий АССР Верховный Советын калык депутатше-влакым сайлыме шотышто окружной избирательный комиссий-влак Марий АССР калык депутатыш кандидатлан тыгай еҥ-влакым регистрироватлыме нерген увертареныт:

2-шо №-ан Пушкинский избирательный округышто

Юрий Семенович АНДРИАНОВЫМ. Тудо 1961 ийыште шочын, ВЛКСМ Йошкар-Ола горкомын первый секретарьжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Георгий Михайлович БАРЫШЕВЫМ. Тудо 1936 ийыште шочын, Марий АССР Государственный музыкальный театрын художественный руководительжылан да тўҥ режиссержылан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Евгений Иванович ВЕСНИНЫМ. Тудо 1932 ийыште шочын, СССР Промбанк Марий управленийын начальникшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Олег Викторович ДАНИЛОВЫМ. Тудо 1954 ийыште шочын, Марий государственный университетыште старший преподавательлан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Геннадий Иванович КОНАКОВЫМ. Тудо 1938 ийыште шочын, СССР Госбанк Марий республиканский управленийын начальникшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Сергей Михайлович ПОПРУХИНЫМ. Тудо 1950 ийыште шочын, «Мосгипроводхоз» институтысо Марий отделенийыште отделын начальникшылан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Петр Сергеевич СВИРИДОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, Йошкар-Оласе горвоенкомлан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Григорьевич ФЕДОРОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, Марий АССР Госплан председательын первый заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Аркадьевич ХОХРЯКОВЫМ. Тудо 1945 ийыште шочын, ВДФСО областной советын спорт залын старший инструкторжылан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила.

33-шо №-ан Свердловский избирательный округышто

Анатолий Алексеевич СМИРНОВЫМ. Тудо 1941 ийыште шочын, КПСС Марий обкомын кокымшо секретарьжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

45-ше №-ан Анциферовский избирательный округышто

Александр Тимофеевич БЕЛОВЫМ. Тудо 1934 ийыште шочын, Айык йўла верч кучедалме общество республиканский совет председательын заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Владимир Афанасьевич БУШКОВЫМ. Тудо 1958 ийыште шочын, ВЛКСМ обкомын спорт да оборонно-массовый паша отделжым вуйлата, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Николай Иванович КУКЛИНЫМ. Тудо 1952 ийыште шочын, Марий АССР Министр-влак Совет дела управленийын строительство ден жилищно-коммунальный озанлык отделжым вуйлата, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

77-ше №-ан Кузнецово избирательный округышто

Александр Иванович КАЗАНЦЕВЫМ. Тудо 1955 ийыште шочын, Курык марий районысо «Дружба» колхозын председательжылан ышта, КПСС член, Кузнецово селаште ила;

Геннадий Александрович ЦВЕТКОВЫМ. Тудо 1954 ийыште шочын, Курык марий район, Ленин лўмеш колхозын председательжылан ышта, КПСС член, Усолаште ила.

107-ше №-ан Марнец избирательный округышто

Накип Хайдарович ГУМАРОВЫМ. Тудо 1956 ийыште шочын, Марий Турек районысо калык депутат-влак Марнец поселковый Совет исполкомын председательжылан ышта, КПСС член, Марнец поселкышто ила;

Валерий Михайлович ИВАНОВЫМ. Тудо 1957 ийыште шочын, Марий Турек районысо «Сардаяльский» совхозын директоржылан ышта, КПСС член, Кугу Опарино ялыште ила;

Федор Андреевич ХОХЛОВЫМ. Тудо 1928 ийыште шочын, КПСС Марий обкомын секретарьжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

117-ше №-ан Руэм избирательный округышто

Владимир Никитич ВИНОГРАДОВЫМ. Тудо 1935 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Раисия Александровна ИВАНОВАМ. Тудо 1948 ийыште шочын, «Марийнефтепродукт» объединенийыште отдел начальниклан ышта, беспартийный, Медведево поселкышто ила;

Валерий Романович МАКАРОВЫМ. Тудо 1953 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтысо головной опытно-производственный озанлыкыште механизаторлан ышта, КПСС член, Медведево районысо Руэм поселкышто ила;

Нина Сергеевна ТОРБЕЕВАМ. Тудо 1949 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтысо профкомын председательжылан ышта, КПСС член, Медведево районысо Руэм поселкышто ила;

Сергей Тимофеевич ЧЕРЕПНИНАМ. Тудо 1939 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтысо головной опытно-производственный озанлыкын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

ЧЕРЕТАН ЗАСЕДАНИЙ

17 январьыште Марий АССР Верховный Советын калык депутатше-влакым сайлыме шотышто Центральный избирательный комиссийын черетан заседанийже лийын. Тушто Марий [illegible]

бирательный кампанийын тиде кўлешан этапыштыже активын участвоватлыше чылла пашаче коллективлан, общественный организацийлан, илыме верлаште избиратель, военнослужащий-влаклан таум каласа.

Окружной избирательный комиссий-влак депутатыш ойырымо кандидат-влакым да нунын доверенный еҥыш-[illegible]

машыштын (конференций-ыштын) правомочный улмышт, тыгак кандидат-влакын деловой да моральный качествышт шотышто возат. Чыла письмам да вуйлымашым палемдыме жапышке ончымо да вашмутым возен колтымо.

Центризбирком Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-[illegible]

ратальный округ ден Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-влак дене черетан вашлиймаш эртен. Избиратель-влак дене Марий АССР Верховный Совет Президиум председатель В. Н. Романов ден «Марагропромснаб» производственный объединений председательын заместительже Д. Г. Шагиахметов вашлийнешт, нуно тиде округ [illegible]

решенко чоҥга улыт, туткарыш нигунамат огыт пурто.

Тыгак лийын. Кумытын ик машина дене кужу корным тарваненыт. Руль воктене икте-весым алмаштен, мӱндыр верыш кӱчык жапыште миен савырненыт, путырак кӱлшӧ грузым конден шуктеныт.

Тидлан ӧраш ок логал. Нуно тора верыш коштын тунемше улыт. Умашсе корнышт Молдавий ден Украина, Рӱдӧ Россий ден чал Урал марте, Сибирьыш шуйнен.

Л. РОМАНОВ.

пырля районышто да республикыште кумдан палыме мурызо Зинаида Мамутина ден гармоньчо, Марий АССР культурын заслуженный пашаеҥже Аркадий Яйцов лийыт. Нуно калыкым ныжыл курык марий муро да гармонь сем дене куандараш тӱҥалыт.

Ал. АНДРЕЕВ.

Йошкар-Ола

Тӱлаҥаш полша

Витамин заводышто тений у продукцийым — тривитамин манме вишкыде эмым — лукташ тӱҥалыныт. Тачысе кечылан тӱрлӧ кундемлашке кум тоннам колтеныт.

Тиде витаминым вольык озанлыкыште кучылтыт, кормаш варен пукшат. У эм тӱрлӧ вольыкын физиологический йӧнжым саемда. Предприятийыште вольык озанлыкланак «Е» витаминым ямдылат. Умаште элнан тӱрлӧ кундемлашкыже витле утла тоннам колтымо.

Нине эм вольыкым тӱлаҥдаш полшат, сандене нуным озанлык-влак уло кумылын налыт.

А. ВАСИЛЬЕВ.

Килемар

Иктешлыме, каҥашыме

Килемар районысо вольык озанлыкыште ыштыше пашаеҥ-влакын совещанийышт лийын.

Районысо вольыкончышо-влакын ӱмашсе пашашт дене Килемар АПО-н тӱҥ зоотехникше В. В. Васенин палдарен. Вольык озанлыкыште вашлиялтше проблема, тудым кузерак пытараш лийме нерген шонымашыштым АПО-со да озанлыкласе специалист-влак ойленыт.

Совещанийыште партий райкомын первый секретарьже Г. М. Танаев лийын. Ойлымыж годым отраслын задачыжым рашемден.

Э. ПЕТРОВ.

У Торъял

Уста деч устаже

«Прогресс» колхозын «Торъял шӱшпык» призше верч конкурс лийшаш нерген газет увертарен ыле.

У Торъялыш шке усталыкым ончыкташ Марий Турек, Шернур да Советский районла гычат марий мурын таҥже-влак миеныт.

Ансамбль-влак коклаште «Пӧлек» (Шернур), Марий Турек гыч пӧръеҥ да инструментальный «Шӱшпык» (У Торъял) ансамбль-влак ойыртемалтыныт. Солист-влак Г. Соловьева, В. Головин (У Торъял) да Л. Майорова (Шернур) кумылым савыреныт.

А. КУПРИЯНОВ.

Изиш куштылгын шӱлалтат

Изи пенсийым налше еҥлан кузе лияш? Тиде окса денак, манмыла, йӱман-кочман, чиен шогалман. Кочкыш продуктшо тунарак шерге огыл гын, вургемже нерген ойлаш йылмат ынеж савырне.

Тидым Йошкар-Оласе «Восход» универмагыште шотыш налыныт, лӱмын отделым почыныт. Тыште изи пенсийым налше-влаклан шулдырак акан ӱмбал вургемым — пальтом, курткым, жакетым, кофтым, платьым — темлат. Пенсионер-влак тыгак тувыр-йолашым, чулкам, носким да молымат налын кертыт.

Отдельыште куд продавец ышта.

— Лишыл жапыште шулдо акан сатун ассортиментше утларак кумдаҥшаш, — ойла отдел вуйлатыше А. М. Сафарова.

Тыгак лиеш манын, чот ӱшаныме шуэш.

И. РЕЧКИН.

Снимкылаште: универмагын пенсионер-влаклан сатум ужалыме отдельыштыже.

Авторын фотожо.

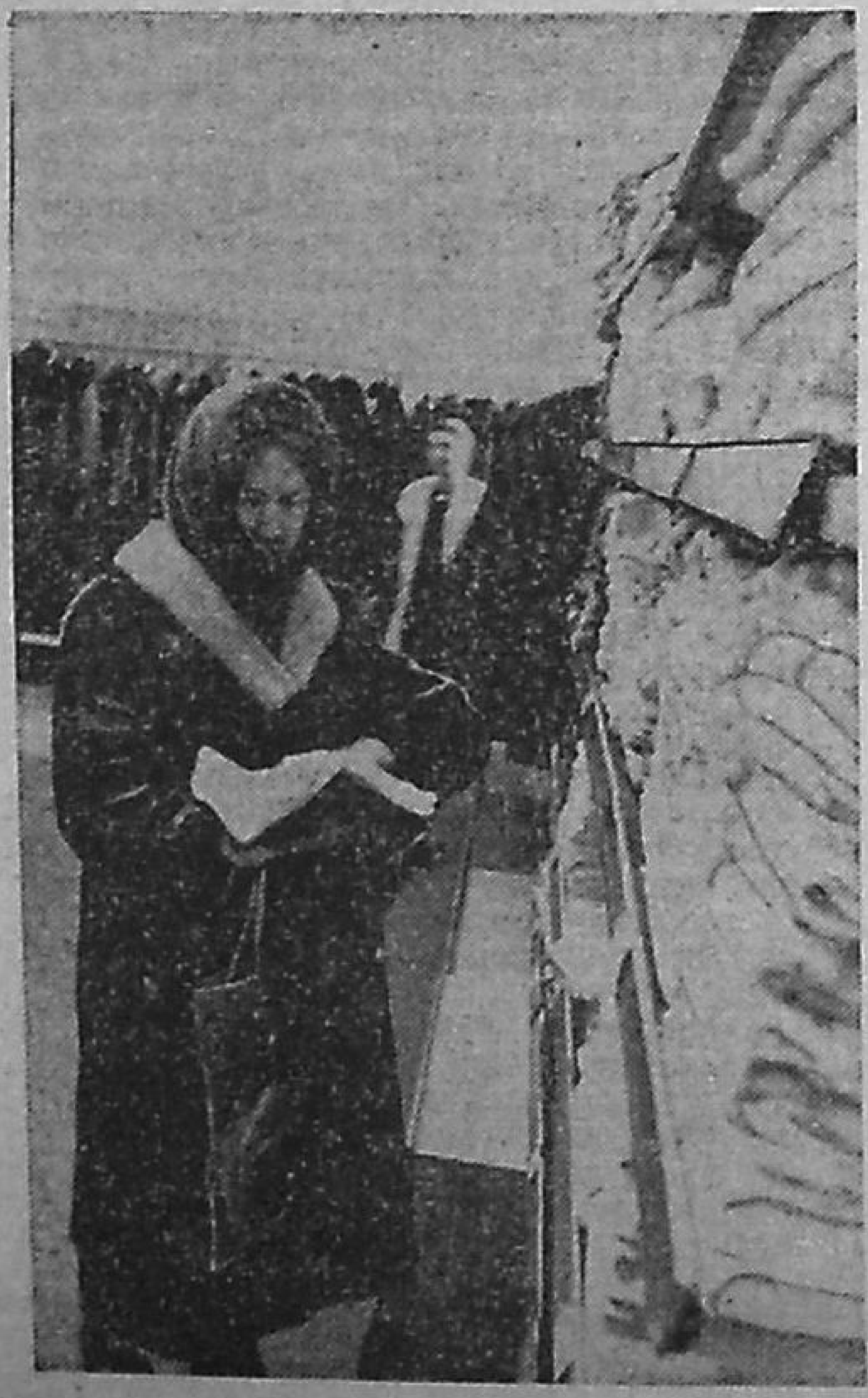

...зидиумын 1990 ий 16 январьысе Указше почеш «Марий АССР искусствын заслуженный деятельже» почетный лӱмым пуымо.

Капитальный строительствыште заслугылан Марий АССР Верховный Совет Президиумын 1990 ий 17 январьысе Указше дене «Советскагропроектремстрой» кооперативысе отделочник-влак бригадир Алевтина Васильевна Балакаевалан да «Волжскпромстрой» трестын [illegible] лымше номеран СМУ-н бригадирже Фазыл Садрутдинович Хуснутдиновлан «Марий АССР-ын заслуженный строительже» почетный лӱмым пуымо.

Республикын наградыже

Партийный ден совет органлаште шуко ий тыршен пашам ыштымыжлан КПСС Шернур райком пелеНсе партийный комиссийын председательже Виктор Николаевич **Воронцов** Марий АССР Верховный Совет Президиумын 1990 ий 16 январьысе Указше почеш Марий АССР Верховный Совет Президиумын Почетный грамотыж дене наградитлалтын.

Производственный планым темымаште шумо сеҥымашлан Марий АССР Верховный Совет Президиумын 1990 ий 17 январьысе Указше почеш «Маригражданстрой» объединенийысе латкудымшо номеран специализироватлыме управленийын штукатур-влак бригадирже Ольга Николаевна Мардарьевам Марий АССР Верховный Совет Президиумын Почетный грамотыж дене наградитлыме.

те шочын, СССР Госбанк Марий республиканский управленийын начальникшылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Сергей Михайлович ПОПРУХИНЫМ. Тудо 1950 ийыште шочын, «Мосгипроводхоз» институтысо Марий отделенийыште отделын начальникшылан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила;

Петр Сергеевич СВИРИДОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, Йошкар-Оласе горвоенкомлан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Григорьевич ФЕДОРОВЫМ. Тудо 1947 ийыште шочын, Марий АССР Госплан председательын первый заместительжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Аркадьевич ХОХРЯКОВЫМ. Тудо 1945 ийыште шочын, ВДФСО областной советын спорт залжын старший инструкторжылан ышта, беспартийный, Йошкар-Олаште ила.

33-шо №-ан Свердловский избирательный округышто

Анатолий Алексеевич СМИРНОВЫМ. Тудо 1941 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

117-ше №-ан Руэм избирательный округышто

Владимир Никитич ВИНОГРАДОВЫМ. Тудо 1935 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Раисия Александровна ИВАНОВАМ. Тудо 1948 ийыште шочын, «Марийнефтепродукт» объединенийыште отдел начальниклан ышта, беспартийный, Медведево поселкышто ила;

Валерий Романович МАКАРОВЫМ. Тудо 1953 ийыште шочын, Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтысо головной опытно-производственный озанлыкыште механизаторлан ышта, КПСС член, Медведево районысо Руэм поселкышто ила;

Нина Сергеевна ТОРБЕЕВАМ. Тудо 1949 ийыште [illegible] тышто профкомын председательжылан ышта, КПСС член, Медведево районысо Руэм поселкышто ила;

Сергей Тимофеевич ЧЕРЕПИТАМ. Тудо 1939 ийыште шочын. Ял озанлыкым научно шымлыше Марий институтысо головной опытно-производственный озанлыкын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

ЧЕРЕТАН ЗАСЕДАНИЙ

17 январьыште Марий АССР Верховный Советын калык депутатше-влакым сайлыме шотышто Центральный избирательный комиссийын черетан заседанийже лийын. Тушто Марий АССР Верховный Совет депутатыш кандидат-влакым ойырымо итогым, кандидат-влакым регистрироватлыме паша кузе каен шогымо, избиратель-влакын Центризбиркомыш колтымо письмашт да вуйшийммашышт нерген да моло йодышым ончымо.

Тыге палемдыме: Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-влакым ойырымым Сайлымаш нерген законын требованийже дене келшышын тергыме. 150 депутатский мандатлан 478 кандидатым ойырымо. Центризбирком избирательный кампанийын тиде кӱлешан этапыштыже активнын участвоватлыше чыла пашаче коллективлан, общественный организацийлан, илыме верлаште избиратель, военнослужащий-влаклан таум каласа.

Окружной избирательный комиссий-влак депутатыш ойырымо кандидат-влакым да нунын доверенный еҥыштым Закон дене палемдыме срокышто регистрироватлаш тӱҥалыныт. Депутатыш кандидатлан ойырымо еҥ-влак кокла гыч 70 утла процентшым регистрироватлыме. Регистраций умбакыже шуйна.

Избирательный кампаний тӱҥалме годсек калык депутат-влакын республиканский ден верысе Советлашкышт да Центризбиркомыш избиратель-влак деч 10 утла серыш да вуйшиймаш пурен. Утларакшым депутатыш кандидат-влакым ойырымо шотышто пашаче коллектив-влакын эртарыме погынымашыштын (конференцийыштын) правомочный улмышт, тыгак кандидат-влакын деловой да моральный качествышт шотышто возат. Чыла письмам да вуйшиймашым палемдыме жапыште ончымо да вашмутым возен колтымо.

Центризбирком Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-влак дене вашлиймашлаште активнын участвоватлаш, сайлымаш кечын политический активностьым ончыкташ да калыкын достойный представительже-влаклан шке йӱкым пуаш республикысе чыла избирательым ӱжеш.

ПАЙДАЛЕ ЛИЙЫН

16 январьыште Кугушенский сельсоветысе Калий ялысе культура пӧртыштӧ 140-ше №-ан Сердыж избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидат-влак дене черетан вашлиймаш эртен. Избиратель-влак дене Марий АССР Верховный Совет Президиум председатель В. И. Романов ден «Марагропромснаб» производственный объединений председательын заместительже Д. Г. Шагнахметов вашлийыныт. нуно тиде округышто кандидатлан ойыралтыныт.

Вашлиймаш деч ончыч В. И. Романов граждан-влакым личный йодыш дене приниматлен. Калий кыдалаш школышто лийын, «Кугушенский» совхозын механизаторжо да пашазыже-влак дене мутланен, соцкультбыт объектлашке мием коштын.

Вашлиймаште округысо избиратель-влак шӱм-чонышым корштарен шуктышо тӱрлӧ йодыш нерген нимом шылтыде ойленыт, кандидат-влаклан наказым пуэныт.

Айста шонaлтена

Шемшыдаҥым, пакча саскам кажне озанлык куштен кертеш, но тидлан кӱлын пижше уке

ВОЛЖСКИЙ районысо Шайра ден Сотнур кундемыште калык шке илышыжым шукертсекак мланде паша дене кылден, да тиде отрасль озанлыкалам вияндымаште кызытат ик тӱҥ верым налын шога. Ондак, изи колхозлашке ушнен илыме годым, нурышто шуко тӱрлӧ икияш культурым ончен куштеныт. Шемшыдаҥым, мутлан, кажне ийын ӱденыт. Лектышат начар огыл лийын, гектар еда латвич-латкандаш центнер дене шийыныт. Пареҥгым гын тунамат звеношко ушнышо механизатор-влак ончен куштеныт, лектыш 220—250 центнерыш шуын. Тыштыже тунамсе агроном-влак Ивкинын, Миловидован тыршымыштым посна к палемдыме шуэш.

Мланде ончычсак, а лектыш изи

Сотнур кундемысе ял-влакым кызыт Карл Маркс лӱмеш колхоз ушен шога. Мланде ончычсак, а лектыш ок куандаре. Пареҥге гектарлан шотлымаште индешлу центнер деч кӱшкӧ ок кӱзӧ. А шемшыдаҥым шукертсекак огыт ӱдӧ. Тиде колхозышто веле огыл, чумыр районыштыжат ик жап шергакан тиде культурым ӱдымым чарненыт ыле. Лач кок ий ончыч Прохоров лӱмеш колхоз да «Восток» совхоз изирак кумдыкеш ераҥдаш тӱҥалыныт.

Районышто ондак шемшыдаҥым ончен куштышо южо озанлыкын пасуштыжо тыгай сӱретым ужаш перен: тиде культурым терыс дене чот ӱяҥдыме мландышке вераҥденыт. Варажым тыгай нурышто кушкыл лӧзаҥ кушкын, но мардеж дене йӧрлын, шӱйын локтылалтын. А вет мӱндыррак пасуш, ошма йӧршан рокыш вераҥдаш гын, утларак келша ыле. Мый специалист омыл гынат, практика тидын нерген раш ойла. Эше таҥгастарыме шот дене ешарынем: Татар АССР-ын мландыже мемнан район воктенак верланен, пешыже ок ойыртемалт. Туге гынат тушто шемшыдаҥым кажне ийын ӱдат. Примерым налаш пешак лиеш ыле.

Адак тыгыде колхоз лийме пагыт шарналтеш. Тунам озанлык-влак ковыштам, кешырым, киярым, йошкар ушменым ончен куштат ыле. Тиде сомылат изи огыл доходым налаш полшен. Ыраҥеш куштымо саскам государствылан ужаленыт, колхозник-влаклан пуэныт.

Кызыт мӧҥгешла ышталтеш. Ялыште илыше колхозник, пенсионер-влак ковыштам, мутлан, Волжск оласе пазарыш каят да тушечын мешак дене кондат. Але вара ялысе еҥ-влак шке пакчаштышт ковыштамат ончен куштен огыт мошто? Але вара кажне колхоз, совхоз кеч шкалан ситыше пакча саскам ончен куштен ок керт?

И. ШУМИЛОВ,
пенсионер.

Молан ок шоч?

МЫЙ Волжск олаште илем. Шочмо-кушмо Морко районысо Элекэнгер ялышкем чӱчкыдынак миен коштам. Автобус дене кудалме годым кум районысо озанлык-влакын мландышт гоч эрташ логалеш. Тидын годым шинчалан теве мо перна: кеҥежым ик вереат нурышто шемшыдаҥ пеледалт шогалмым ужмаш уке. Ончычсо пагытым шарналтетат, кызытсе сӱрет чоным иша, кумылым волта. Тунамже кажне колхоз шемшыдаҥым ӱден.

Мыланна, Кугу Отечественный сарын инвалидше-влаклан, кевытлаште шемшыдаҥ шӱрашым норма дене висен пуат. Диабет дене орланыше-влакат тылзе еда налыт. Шке семынем шонем: чыла тиде шӱрашыже Марий республикыште ончен куштымо пырче гыч огыл ышталтын.

Орат веле, молан марий мландыште шемшыдаҥым ӱдымым чарненыт? Ойлат: ок шоч. Пырчыже огеш лий.

Республикысе ятыр ӱдыр ден рвезе Марий государственный университетыште высший образованийым налыт, озанлыклаште пашам ышташ тӱҥалыт. Теве нине самырык специалист-влакет шемшыдаҥымат ӱден ончат, но шотым огыт му. Варажым тиде культурым йӧршеш кӱлдымашке луктыт да ӱдымым чарнат.

Кугу Отечественный сар деч вара марий мландеш кукурузым ӱден толашышт. Ик озанлыкыштат шуко жап шочыктен ышт керт — шӱкшудо пошен. Варарак кукурузым вераҥдышаш нурышко минеральный ӱяҥдышым ятыр шавышт, тунам тиде культура лӧзаҥ шочаш тӱҥале. Тиде опытымак шотыш налын, шемшыдаҥым ӱдышаш нурышкат химикатым шавышт, чапле лектышым нашавышт. Уке, лына манын шонышт. Уке, мӧҥгешла лие, лектыш иземе.

Кумлымшо ийла тӱҥалтыште, мыланем лу ий темме жапыште, изи «Искра» колхоз годым, озанлык вуйлатыше М. В. Егоров, нурышто шӱкшудым кӱрмыланна мӱкш отар гыч мӱйым налын, йоча-влаклан пуэда ыле. Ме пашашке куанен коштынна. Мӱкш отарже шемшыдаҥ пасу воктенак верланен, южшат мӱй таман лийын, торашке тутло пуш шарлен. Марий-влак шемшыдаҥым нигунамат ӱян, коя мландеш ӱден огытыл. Тиде культурылан корем, эҥер сереш верланыше тайылан, канта пасум ойыреныт. А шыжым кугыеҥ-влак туто пырчан шемшыдаҥым каштан-каштан солен оптеныт. А ме школыш каяш шумо деч ончыч кылтам ыштылынна да пасуэшак шогалтылынна.

Кызыт шемшыдаҥым куштымаште ик тӱҥ экшык, мыйын шонымаште, — тӱрлӧ химикат чот чаракла. Очыни, кызыт ик пасуат минеральный ӱяҥдыш деч посна ок кол, шават. Тыгай нурыш мӱкш веле огыл, моло насекомыят чоҥештен ок мие, ок шыркаҥде. А шемшыдаҥ шыркаҥдыде ок куш. Теве Помар гыч Карай могырыш кеҥежым кудалме годым Черкысола ялым эртымек, кугорно воктенак, куэ тӱшка йыр мешакеш оптымо минеральный ӱяҥдышым аралымым ик гана веле огыл ужалтын. Шӱлаш ок лий, тӱҥ чыктара. Йыр улшо пушеҥгевлакат кошкен шогалыныт. Теве тыге химикат дене пайдаланена.

А. МАЙКОВ,
Кугу Отечественный сарын инвалидше.

1990 ий 4 март — сайлыме кече

ОКРУЖНОЙ ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ КОМИССИЙЛАШТЕ

Кандидатлан регистрироватлыме

836-шо №-ан Заречный территориальный избирательный округ дене РСФСР калык депутатым сайлыме шотышто окружной избирательный комиссий РСФСР калык депутатыш кандидатлан регистрироватлен:

Владимир Николаевич ГУБАНОВЫМ. Тудо 1952 ийыште шочын, служащий, КПСС член, Семеновка селаште ила;

Николай Михайлович ГУБИНЫМ. Тудо 1934 ийыште шочын, КПСС Марий обкомын секретарьжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Юрий Яковлевич ДМИТРИЕВЫМ. Тудо 1919 ийыште шочын, А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтын чодыра, вӱд транспорт да гидравлика кафедрыжым вуйлатышылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Валерий Викторович ЗАЙЧИКОВЫМ. Тудо 1951 ийыште шочын, Медведево чодыра комбинатысе парткомын секретарьжылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Надежда Алексеевна КЕЛЕЕВАМ. Тудо 1955 ийыште шочын, СССР-ын 60-шо идалыкше лӱмеш совхозышто пакча саскам ончен куштышо бригадым вуйлата, КПСС член, Семеновка селаште ила;

Владимир Александрович ТЕЛЕГИНЫМ. Тудо 1941 ийыште шочын, Марий агрокомбинатысе «Межхозтранс» предприятийын директоржылан ышта, КПСС член, Йошкар-Олаште ила;

Александр Сергеевич ШЕВЧЕНКОМ. Тудо 1951 ийыште шочын, служащий, КПСС член, Йошкар-Олаште ила.

Окружной избирательный комиссий.

РСФСР КАЛЫК ДЕПУТАТЫШ КАНДИДАТ-ВЛАК

836-шо №-ан Заречный территориальный избирательный округ

ГУБАНОВ Владимир Николаевич

1952 ийыште Воронеж олаште пашазе еш шочын, руш, партий член радамыш 19[illegible] ийыште пурен. Кыдалаш школым тунем пытарымек, Воронеж оласе военный авиационно-технический училищыш пурен. Тылеч вара 1972 ий гыч Совет Армий радамыште служитлен. 1977 ий годсек тудын службыжо Йошкар-Олаште эрта. Тыштак Н. К. Крупская лӱмеш Марий государственный пединститутышто шке шинчымашыжым пойдара, историй да обществоведений дене тунектышо лийын лектеш. Ешан, кок икшывыже уло.

— Перестройкым революций дене таҥастарат. Тугеже пужен ыштымашын рӱдӧ верышкыже власть шотышто йодышым шындаш келшен толеш.— ойла тудо.— Совет-влаклан тичмаш властьым пуымо нерген декретым луктияш, тудлан экономический негызым палемдаш кӱлешлан шотлем. Правовой государствым ыштышаш верч чолган кучедалаш тӱҥалам, вет чыла организаций, кажне гражданин иктӧр праван лийшаш да илышыштышт законлан гына эҥертышаш улыт.

В. Н. Губанов экономический реформым илышыш пуртен шогымо верч мелын шога. Тиде йодышышто тудо теве мом темла:

— рынке экономикыш куснаш, собственностьын тӱрлӧ формыжым виянден толаш, конвертироватлыме теҥгеш куснаш.

Перестройка пагытын ик тӱҥ ойыртемже — социальный йодыш-влаклан вниманийым утларак ойырымаш. Кандидатын программыштыжат тиде сайын шижалтеш. «Илыме вер-2000» программым тӱрыснек шуктымашлан тудо чоҥымо индустрийын материальный базыжым виянден, кооперативный ден шке вуя чоҥымо пашам ворандарен колташ, у тӱрлӧ строительный материал-влакым лукташ тӱҥалаш кӱлешлан шотла.

Программыште самырык-влакын праваштым аралыме, школыш кошташ шудымо йоча-влаклан тӱрлӧ учреждений утларак чоҥымо, здравоохранений, культура да калык образований учреждений-влакым финансироватлымым саемдыме, школ реформын у корно дене виктарыме йодыш-влаклан шагал огыл вниманийым ойырымо.

Мемнан обществынан ик эмганыше, калыкым тургыжландарыше йодышыжо — экологий. Тудым тазандарышашлан кандидат теве мом темла: у предприятий-влак экологически яндар лийшаш улыт, экологически сай продукцийым лукмылан пашаче коллектив-влакым материально кумыландыман, аяр вещества чумыргымо верым терген, лӱдыкшӧ нерген калыклан увертарен шогаш.

ГУБИН Николай Михайлович

1934 ийыште Шернур районышто шочын, руш, КПСС член. 1953 ийыште радиомеханический техникумым тунем пытарымек, Марий машиностроительный заводышто пашам ыштен. Чырык курым жапыште тиде коллективыште мастер гыч объединенийысе партком секретарь марте кушкын. 1978 ий гыч — партий обкомын промышленно-транспортный отделжым вуйлатыше, 1983 ий гыч — КПСС обком секретарь да обком бюрон членже.

Высший технический да политический образованийым налын: А. М. Горький лӱмеш Поволжский лесотехнический институтым да КПСС ЦК пелеисе Общественный наука академийым тунем пытарен.

Марий АССР Верховный Совет депутат.

— Платформем калыкын илышыжым саемдышаш верч кучедалме дене кылдем,— манеш тудо.— Шонымашке шушашлан чыла кӱкшытыштӧ кеч-могай пашам тыршен, лийже манын ыштыман, йодышым компетентно решатлыман. Шукыжо Российысе депутат-влакын тыршымышт денат чак кылдалтын.

Кандидат пенсий нерген закон лукмым писемдаш, студент-влаклан стипендийым эн изи пенсий кутыт марте кӱзыкташ, азам ончымо амал дене мӧнгыштӧ шинчыше ӱдырамаш-влаклан икшывылан кум ий теммеш оксам тӱлаш, сарын да пашан ветеранышт, Афганистаныште сусыргышо да йоча годсек инвалид-влакын материально-бытовой условийыштым саемдаш темла. Экологий йодышымат шинча ончылно кучаш шона.

Чыла тидыже материальный роскот дене кылдалтын. Кушто ешартыш ресурсым муаш? Производствын пайдам пуэн кертмыжым кутемдаш, озадымылыкым пытараш, республикым региональный самоуправленийыш да шкем шке финансироватлымашке кусараш кӱлеш.

Кандидатын программыштыже избирательный округышто илыше-влакын проблемыштлан кугу вниманий ойыралтеш. Мутлан, илыме верым, соцкультбыт объект-влакым утларак чоҥаш, микрорайон-влакын архитектурный сыныштым саемдаш, здравоохранениын материально-технический базыжым пеҥгыдемдаш палемдыме. Чыла тидыжым шуктымаште тӱрлӧ кӱкшытысӧ Совет-влак шке мутыштым каласышаш улыт, кажне Совет территорийыштыже чын оза лийшаш, кундемым социально-экономически виянгдыме йодыш-влакым эреак шинча ончылно кучышаш.

ДМИТРИЕВ Юрий Яковлевич

1919 ийыште Вятский губернийысе шуко шочшан лесничий ешеш шочын, руш, КПСС член. Киров олаште кыдалаш образованийым налмек, Ленинградский лесотехнический академийыш пурен. Кугу Отечественный сар тӱҥалмек, армийыш шке кумылын каен, Балтийский флотышто служитлен, Ленинградым утарымаште участвоватлен, шуко государственный награда дене палемдалтын.

Марий политехнический институтышто 32 ий тырша. Ик жап Ставропольский политехнический институтын ректоржылан ыштен.

Технический наука доктор, профессор, РСФСР-ысе наука ден техникын заслуженный деятельже, кум учебникым, шым монографийым да кок шӱдӧ утла научный пашам возен.

— Мемнан планетына экологий шотышто пеш кугу ойгыш логалын.— ойла тудо.— Кузе тудым катастрофа деч утараш? Теве мо мыйым чотак тургыжландара.

Кандидатын пашаже утларакше чодыра дене, тудым пайдалын кучылтмо, арален кодымо да уэмден толмо дене кылдалтын. Сандене вуйлемман эн тӱҥ поянлыкым — чодырам [illegible] йодышлан шагал огыл вниманийым ойыра. Теве молан «Марий чодыра» комплексный целевой программа шочын. Тудым кӱкшын аклыме, да моло ученый дене пырля Ю. Я. Дмитриеват илышыш пуртен шогымаште суапле пашам шуктен толеш.

Кандидатын платформыштыжо Юлын пӱрымашыже кугу верым налеш. Пытартыш жапыште тӱрлӧ ведомствын титакшылан кӧра тиде эҥер кугу энтекыш логалын. Теве молан Российысе калык-влакын кугешныме эҥерын чапшым пӧртылтышашлан ученый шке вийжым чаманыде ушен. Тудо центральный газетлаш да журналлаш чӱчкыдынак воза, Юлым арален кодышашлан кучедалмашке общественностьым ушаш тырша.

Чыла йодышым Советын рольжым нӧлталме гоч илышыш пурташ — теве могай задачым шында шке ончыланже кандидат.

ЗАЙЧИКОВ Валерий Викторович

1951 ийыште Медведево районысо Юшкобо ялеш шочын, руш, 1981 ий гыч КПСС член. А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтым тунем пытарымек, Удмуртийысе ик леспромхозышто шке специальностьшо дене пашам ыштен. Вара Вооруженный Вий радамыште служитлен. 1975 гыч 1983 ий марте республикысе внутренний паша министерствын уголовный розыскыштыжо, Медведево РОВД начальникын заместительжылан ыштен. 1985 ийыште партий Медведево райкомыш инструкторлан налыныт, ик ий гыч Медведево чодыра комбинатысе парткомым вуйлаташ тӱҥалын.

— Илышын негызше — экономика,— ойла кандидат.— Тудын виянгмаш корныжо калыкын илалже дене кылдалтшаш. «Чылажат калыклан» манме лозунг гына лийын кодшаш огыл, а илышыш чынышкыже савырнышаш. Шкемын программем лачак тидым шотыш налын чумыренам, айдеме семынат, сайлалтам гын, депутат семынат [illegible]

теве кузе ойла: колхоз ден совхоз-влак куатыштым тӱрыснек почын кертын огытыл, сандене мландылан собственностьт тӱрлӧ лийшаш. Весыже — ял озанлыкыште ыштен лукмо продукцийым верыштак перерабатыватлыман.

Ольга Игоревна Кудрявцевам Йошкар-Оласе 1-ше №-ан йоча поликлиникын коллективыштыже пагалат. Тудын нерген ача-ава-влакат моктен гына ойлат. Ольга Игоревна тыште старший медшӱжарлан шукертсек ышта, пашан ветеранже. Тазалык службын толмыжлан вашке кумло ият шуэш.

СНИМКЫЛАШТЕ: О. И. Кудрявцева ӱжмӧ почеш йочан мӧҥгышкыжӧ каяш лектын; а нине икшыве-влак тудын дене эмлалташ пураш вучат.

И. Речкинын фотожо.

ТИТАКАНЛАН ШОТЛЫМО ОГЫЛ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ газет-влак 30—40-ше ийлаште репрессироватлыме да вара, 1955—1988 ийлаште, суд дене реабилитироватлыме еҥ-влакын спискыштым умбакыже печатлат. Газетым лудшо-влак тыште шкенгыштын лишыл еҥыштын, родо-тукымыштын лӱмыштым вашлийыныт, нунын ойган пӱрымашышт нерген утларак пален налыт. Тыгодым южгунам тӱрлӧ йодыш да умылыдымаш лектеш, тидын нерген еҥ-влак газет редакцийлашке да Марий АССР Верховный судыш увертарат. Ты шотышто умылтарен пуаш Марий АССР Верховный суд председательын заместительже А. А. Артюшов деч йодна, вет лач тудак газетлашке печатлышаш материалым ямдылен шога.

— ТИДЕ публикаций республикысе калык коклаште кугу интересым луктын,— каласен А. А. Артюшов.— Шуко еҥ ты спискым печатлымым сайлан шотла. А южышт спискым печатлыме дене ынешт келше. «Тошто делам таче пургедаш кӱлешыже уло мо?» — манын нуно. Кӧ пуштедыме да шындылме еҥ-влак дене палдарымым кӱлешлан шотла, нуно мемнан дек серышым возат, телефон дене шке шонымыштым ойлат, приемыш толыт, тиде але вес фактым рашемдаш полшат. А кӧ чыным ончычсо семынак архивеш шылтен кодышаш верч шога, нуно, осал шомакыштым телефон дене пелештатат, лӱмыштымат каласаш торешланат. Мом ыштет, калыкнан эртыме корныжым кажныже шке семынже умыла, кажныже шке шинчаж дене ончен акла.

Шылтышаш уке, печатлаш ямдылыме материалыште йоҥгылышат лиеда. Молан манаш гын, еҥ-влакым репрессироватлыме годым нунын шочмо, илыме але пашам ыштыме верыштым, могай должностьышто лиймыштым чылаж годым чын ончыктен огытыл. А кызыт, реабилитироватлыме еҥ-влакын спискыштым ямдылыме годым, мыланна тунам, пел курым утла ончыч, возен кодымо кагазлан ӱшанаш логалеш. А нине кагазым ямдылыме годым ОГПУ— кӱшнӧ ушештарыме внесудебный орган-влак гына огыл, тыгак суд-влакын военный коллегийышт, трибунал-влак, общий суд-влакын лагерный да моло тӱрлӧ спецсоставышт луктеденыт. Нине суд-влакын лукмо закондымо приговор-влакым прокурорын протестше почеш кӱшнӧ шогышо суд-влак уэш ончат. Тиде пашат але мучаш марте шукталтын огыл. Сандене «Титаканлан шотлымо огыл» вуймут дене печатлыме спискым тичмашлан шотлен огына керт. Репрессироватлыме чыла еҥын лӱмыштым рашемдышашлан йодышым умбакыже шымлаш да лончылаш кӱлеш.

Таче ме СССР Верховный судын военный коллегийжын 1938 ий 10—11 майыште судитлыме еҥ-влак нерген уверым печатлена. Делам Казань олаште верыш лектын эртарыме заседанийыште ончымо. Чыла 12 еҥым лӱен пушташ приговорым лукмо. Нуным Совет властьым сӱмырал шуышаш верч тыршыше буржуазно-националистический организаций-влакым вуйлатенда, партий ден правительствын вуйлатышышт ваштареш террористический актым ямдыленда, антисоветский пропагандым да агитацийым шуктен шогенда, калык озанлыклан эҥгекым ыштенда манын титакленыт. Теве нине еҥ-влакын лӱмышт:

фа деч утараш? Теве мо мыйым чотак тургыжландара.

Кандидатын пашаже утларакше чодыра дене, тудым пайдалын кучылтмо, арален кодымо да уэмден толмо дене кылдалтын. Сандене кундемнан эн тӱҥ поянлыкшым — чодырам руымым иземдышашлан у технический решенийым кычалме йодышлан шагал огыл вниманийым ойыра. Теве молан

— Илышын негызше — экономика, — ойла кандидат. — Тудын вияҥмаш корныжо калыкын илалже дене кылдалтшаш. «Чылажат калыклан» манме лозунг гына лийын кодшаш огыл, а илышын чынышкыже савырнышаш. Шкемын программем лачак тидым шотыш налын чумырышым, айдеме семынат, сайлалтам гын, депутат семынат ончыкылык пӱрымашем калыкын кумылжым шуктен шогымылан тӱрыснек пӧлеклем.

Государственный собственность структурым кандидат пужен ончаш темла. Эн

— Мыйын платформем, — ойла тудо, — республикысе профсоюз-влакын платформышт гыч лектын шога. Шемер-влакын илыш уровеньыштым нӧлтышаш, ял озанлык продукцийым у йӧн дене перерабатыватлышаш, пакча саскам ыштен налме пашам механизироватлышаш верч шогем. Пасу пашашке оласе калыкым кошты(к)тымо деч кораҥаш кӱлеш.

Ялыште социальный проблемым решитлымашын зна-

— Шкемын программыштем калыклан утыждене шуко сӧрымӧ деч кораҥнем, — ойла тудо. — Тӱҥжӧ — лишыл жаплан палемдыме эн кӱлешан задача-влакым решитлен шукташ.

Социально-бытовой йодыш-влак кокла гыч кандидатым эн ончычак «Илыме вер-2000» программын пӱрымашыже тургыжландара, тудын вуйлатыме предприятий кундемыште сай микрорайоным чоҥаш кумылан. Микрорайон кушкеш, тудлан шокшо кӱлеш. Сандене котельныйым чоҥаш палемдыме.

Экологийын начарем тол-

— Перестройкылан ӱшанле ошкылым ыштышыже вием да моштымашем ситыме семын эреак полшаш тӱҥалам, — ойла А. С. Шевченко. — Вет политический, экономический да социальный сферыште кеч-могай йодышым решатлымаште демократий ден гласность негызеш пеш кугу вашталтышым ыштыман. Мый вуйлатымаште командно-административный, кӱштен да шӱрдыл ойлымо йӧным, бюрократизмым чытен ом керт, сандене уло вием дене нине йӧрдымӧ койыш ваштареш, мемнан илыш гыч нуным вожге куклен лукшаш верч айдеме семынат, сайлалтам

член. Киров олаште кыдалаш образованийым налмек, Ленинградский лесотехнический академийыш пурен. Кугу Отечественный сар тӱҥалмек, армийыш шке кумылын каен, Балтийский флотышто служитлен, Ленинградым утарымаште участвоватлен, шуко государственный награда дене палемдалтын.

...нический институтын ректоржылан ыштен.

Технический наука доктор, профессор, РСФСР-ысе наука ден техникын заслуженный деятельже, кум учебникым, шым монографийым да кок шӱдӧ утла научный пашам возен.

«Марий чодыра» комплексный целевой программа шочын. Тудым кӱкшын аклыме, да моло ученый дене пырля Ю. Я. Дмитриеват илышыш пуртен шогымаште суапле пашам шуктен толеш.

Кандидатын платформыштыжо Юлын пӱрымашыже кугу верым налеш. Пытартыш жапыште тӱрлӧ ведом-

...шашлан ученый шке вийжым чаманыде ушен. Тудо центральный газетлаш да журналлаш чӱчкыдынак воза, Юлым арален кодышашлан кучедалмашке общественностьым ушаш тырша.

Чыла йодышым Советын рольжым нӧлталме гоч илышыш пурташ — теве могай задачым шында шке ончыланже кандидат.

ЗАЙЧИКОВ Валерий Викторович

1951 ийыште Медведево районысо Юшково ялеш шочын, руш, 1981 ий гыч КПСС член. А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтым тунем пытарымек, Удмуртийысе ик леспромхозышто шке специальностьшо дене пашам ыштен. Вара Вооруженный Вий радамыште служитлен. 1975 гыч 1983 ий марте республикысе внутренний паша министерствын уголовный розыскыштыжо, Медведево РОВД начальникын заместительжылан ыштен. 1985 ийыште партий Медведево райкомыш инструкторлан налыныт, ик ий гыч Медведево чодыра комбинатысе парткомым вуйлаташ тӱҥалын.

кугу предприятий-влакым госсобственность семын кодаш, кыдалаш да изирак куатан предприятий-влакым республиканский, кооперативный, муниципиальный да моло сынан собственностьыш чумыраш келшышылан шотла.

Ак шотышто реформа деч посна чын озанлык расчет лийын ок керт, манеш, вет тудын кӱлешан принципшылан научно негызлыме ак шотлалтеш.

Мемнан элнан экономикыштыже аграрный сектор кугу верым налеш. Чаманен каласаш кӱлеш, тыште шуко ситыдымаш уло, Продовольственный программа кӱлеш семын ок шукталт. Тиде амал дене мландым частный собственностьыш пуаш темлыше-влак шагалын огытыл. Кандидат шке программыштыже тидын шотышто теве кузе ойла: колхоз ден совхоз-влак куатыштым тӱрыснек почын кертын огытыл, сандене мландылан собственностят тӱрлӧ лийшаш. Весыже — ял озанлыкыште ыштен лукмо продукцийым верыштак перерабатыватлыман.

Чодыра озанлык отрасльыште социальный йодыш кужу жап ӱмылыштӧ лийын. Кандидат илыме верым, социально-бытовой оралте-влакым чоҥымым рӱдӧ верыш шындаш, пачерлан тӱлымӧ радамым пужен ончаш, вуйлатыше аппаратым иземдаш, йырысе средам саемдаш темла.

КЕЛЕЕВА Надежда Алексеевна

1955 ийыште Оршанка районысо Изи Кугланур ялыште марий кресаньык-колхозник ешеш шочын.

Марий совхоз-техникумым тунем лекмек, Советский районысо «Рассвет» колхозышто агроном-овощеводлан пашам ыштен. А 19. ийыште еш амал дене Медведево районысо Семеновка селашке илаш куснымек, «Большевик» совхозышто бригадирын полышкалышыже лийын. Луымшо ий СССР-ын 60-шо идалыкше лӱмеш совхозышто пакча саскам ончен куштышо бригадым вуйлата. Паша деч кӱрылтде, Марий государственный университетыште тунемын.

Пашаче коллектив советын членже, агропромышленный комплексысе пашаеҥ-влак профсоюз обком президиумын членже.

ченийже кугу. Вольык ончышо, механизатор-влаклан пенсийыш лекмеийготым вич ийлан иземдышаш верч шогем. Пенсионер-влаклан, сар ден пашан ветераныштлан, воин-интернационалист-влаклан вниманийым кугемдаш кӱлеш. Нуным вий шутымышт семын пашашке, общественный, воспитательный мероприятийлашке ушаш келшен толеш.

Ӱдырамаш-ава семын неле да тазалыклан энтекан паша деч ӱдырамашым утарен толмашым кӱлешан задачылан шотлем. Ӱдырамаш-влакын паша да илыш-йӱла условийыштым саемдышаш, шуко йочан ешлан льгот ден гарантийым кумдаҥдышаш верч тыршаш тӱҥалам.

Предприятий-влак йырым-йырысе средалан да айдемылан энтекым кондыде пашам ыштышаш улыт.

Илыме вер шотышто программым шуктен толмашлан контрольым виянгдаш кӱлеш.

ТЕЛЕГИН Владимир Александрович

1941 ийыште Горький олаште пашазе ешеш шочын, руш, КПСС член. Пашам ышташ Сормово ремонтно-строительный конторышто лучко ияшак тӱҥалын. Армийыште служитлыме деч вара Горький оласе машиностроительный заводыш автослесарьлан пурен.

Кастене тунемме кыдалаш школым пытарымек, шинчымашым Горький оласе дизелестроительный техникумышто поген, специальностьым налын. 1967 ий гыч автотранспорт системыште тӱрлӧ вуйлатыше должностьышто тырша, пытартыш кум ий утларак Марий агрокомбинатын «Межхозтранс» предприятийжым вуйлата.

мыжым раш ужеш. Тиде проблемым кумдан умыла: предприятийысе паша верлаштат, территорийыштат, йырысе средаштат чыла сай лийшаш, эн ончычак калыкын тазалыкшылан лӱдыкшым конден кертше амалым пытарышашлан, пӱртӱсын моторлыкшым арален кодышашлан юватылде мерым ыштыман.

Тыгак платформыштыжо Юлын волгыдо пӱрымашыж верч кучедалме йодышат верым муын. Республикыште автомобиль корным чоҥымо, Продовольственный программым илышыш пуртымо, преступленийым, корнышто лийше происшествийым шагалемдышаш верч кучедалме, правам аралыше орган-влаклан полшаш кӱлмӧ нерген шагал огыл каласыме.

Совет айдемын эрыкан улмыж нерген шагал огыл ойлалтеш да возалтеш. Туге гынат илышыштына мӧҥгешла сӱретат шуэн огыл ужалтеш. Теве молан кандидат СССР Конституцийыште пеҥгыдемдыме права дене еҥ-влак чынже денак пайдаланен кертышт манын, йӧным ышташ темла.

— Кызытеш тидыже чылаж годымак ок шижалт, — манеш кандидат. — Теве ӱмаште ме 90 пачеран пӧртым чоҥышна. Кӱшыл орган-влакын каласымышт почеш 42 пачержым вес организацийлан пуымо. Депутатлан сайлалтам гын, тыгай койыш ваштареш уло вий дене кучедалаш тӱҥалам.

ШЕВЧЕНКО Александр Сергеевич

1951 ийыште Владимирский область, Александров олаште шочын. Ачаже военнослужащий лийын, сандене еш чӱчкыдынак вер гыч верыш куснылын. Александр Сергеевич кыдалаш школым Севастополь олаште пытарен, П. С. Нахимов лӱмеш Черноморский высший военно-морской училищыште тунемын. Службым эрташ Марий республикыш колтеныт.

1976 ий гыч КПСС член, частьыште общественный пашам шуктен шога, партийный организаций секретарьлан ик гана веле огыл сайлалтын.

гын, депутат семынат пеҥгыдын кучедалаш тӱҥалам.

Пытартыш жапыште Совет-влакын верышт мемнан илышыштына эркын-эркын калыклан койдымыш савырнен, авторитетышт волен. Сандене кандидат Совет-влаклан СССР Конституцийын пеҥтыдемден пуымо властьыштым пӧртылтышаш верч кучедалмылан ик тӱҥ верым ойыра.

Верысе Совет-влакым засиситлыдымым да нунын компетенцийыште улшо йодыш-влакым ончымаште самостоятельностьым ышташ, срочный службысо военнослужащий-влакын гражданский праваштым кумдаҥдаш, РСФСР-ыште илыше калык-влакын национальный культурыштым виянгден колташ йӧным ышташ кӱлешлан шотла.

Шке платформыштыжо совестьлан эрык шотышто у законым вашкерак лукшаш, черке ден монастырь-влакым юмылан ӱшаныше-влаклан пӧртылтышаш, кажне автономный республикылан посна телевизионный каналым пуышаш верч кучедалаш палемден. Тыгак Конституций гыч партийлан рольым пуышо статьям кораҥдаш темла.

Илыме верым чоҥымым писемдыме, курал-ӱдымӧ мландым кугемден толмо, кочкыш да промышленный сатум ситарыме, йырысе средам яндарештыме, преступлений ваштареш кучедалме, медицинский обслуживанийым саемдыме да моло йодышат кандидатын платформыштыжо верым муыныт.

но мемнан дек серышым возат, телефон дене шке шонымыштым ойлат, приемыш толыт, тиде але вес фактым рашемдаш полшат. А кӧ чыным ончычсо семынак архивеш шылтен кодышаш верч шога, нуно, осал шомакыштым телефон дене пелештатат, лӱмыштымат каласаш торешланат. Мом ыштет, калыкнан эртыме корныжым кажныже шке семынже умыла, кажныже шке шинчаж дене ончен акла.

Шылтышаш уке, печатлаш ямдылыме материалыште йоҥгылышат лиеда. Молан манаш гын, еҥ-влакым репрессироватлыме годым нунын шочмо, илыме але пашам ыштыме верыштым, могай должностьышто лиймыштым чылаж годым чын ончыктен огытыл. А кызыт, реабилитироватлыме еҥ-влакын спискыштым ямдылыме годым, мыланна тунам, пел курым утла ончыч, возен кодымо кагазлан ӱшанаш логалеш. А нине кагазым ямдылыме годым ОГПУ—НКВД—МГБ гыч «опричник-влак» рашлык верч пешыжак тыршен огытыл. Нуно шучко кепшылыш калык тушман семын логалше еҥ-влак нерген «делам» тӱрлӧ шоя негызеш арик-турик манме семын, шотшылан гына возгаленыт, тидын годым процессуальный нормым эскерыме да шуктымо нерген шоналтенат огытыл.

Репрессироватлыме еҥ-влакын уголовный делаштышт «тройка» ден «особый совещаний-влакын» пунчалыштым от му, нунын копийышт гына уло, сандене пунчал йымалан кидым кӧн пыштымыжым палаш ок лий. Адакше копийжат пунчал гыч выписка семын изи кагаз лапчыкеш возен ургалтын. Тыгодым ятыр делаште фамилийым, лӱмым, але ача лӱмым, моло данныйым йоҥгылыш ончыктылыныт. Сандене кызыт чыла нине материалым иктешлыме да обрабатыватлыме годым йоҥгылыш деч йӧршынжак утлаш ок лий. Тидымат каласаш кӱлеш: печатьыште публиковатлыме сведенийым юридический факт семын ончыман огыл. Вес семын ойлымаште, тиде сведений репрессироватлыме еҥын метрический документшым (шочмо да мужыраҥме нерген свидетельствыжым да молымат) алмаштен ок керт. Газетеш печатлыме данный негызеш тиде але вес еҥ нерген чылажымат утларак тичмашын рашемдаш кӱлеш.

Южо еҥ йодеш: титак деч посна эҥгекыш логалше, но вараже реабилитироватлыме посна еҥ-влак спискыш молан пурталтын огытыл? Тидлан тыге вашештем. Спискыш тугай еҥ-влак гына пурталтыныт, кӧн шотышто делам Марий АССР Верховный судын президиумжо 1955—1988 ийлаште прокурор-влакын протестышт почеш угыч ончен лектын. Тидыжым репрессироватлыме еҥ-влакын але нунын родо-тукымыштын йодмышт почеш ыштыме. Нине дела-влакым мучаш марте ончен шуктымо огыл ыле. 1989 ий 16 январьыште СССР Верховный Совет Президиум «30—40-ше ийлаште да 50-ше ийла тӱҥалтыште лийше репрессийын жертвыже-влак шотышто чыным пӧртылтышашлан ешартыш мерым ыштыме нерген» Указым луктын. Тиде Указ НКВД-УНКВД тройка, ОГПУ коллегий да НКВД-МГБ-МВД особый совещаний-влакын ожно лукмо чыла пунчалыштым кораҥден, нине орган-влакым антиконституционныйлан шотлен. Нунын репрессироватлыме чыла еҥ (тышке Кугу Отечественный сар жапыште Родиным ужалыше да карательыш савырныше еҥ, нацистский преступник-влак, бандформирований-влакын участникышт да нунын полышкалышышт, уголовный делаш шоялен возгалыше-влак огыт пуро) тӱрыснек реабилитироватлымылан шотлалтыт. Могай дела-влакым судлаште уэш ончен лекме огыл, нуным кызыт прокуратура орган-влак учетыш налыт да угыч лончылат.

Палемдаш кӱлеш, «калык тушман-влак» шотышто закондымо пунчалым

...суд-влак уэш ончат. Тиде пашат але мучаш марте шукталтын огыл. Сандене «Титакдылан шотлымо огыл» вуймут дене печатлыме спискым тичмашлан шотлен огына керт. Репрессироватлыме чыла еҥын лӱмыштым рашемдышашлан йодышым умбакыже шымлаш да лончылаш кӱлеш.

Тачe ме СССР Верховный судын военный коллегийжын 1938 ий 10—11 майыште судитлыме еҥ-влак нерген уверым печатлена. Делам Казань олаште верыш лектын эртарыме заседанийыште ончымо. Чыла 12 еҥым лӱен пушташ приговорым лукмо. Нуным Совет властьым сӱмырал шуышаш верч тыршыше буржуазно-националистический организаций-влакым вуйлатенда, партий ден правительствын вуйлатышышт ваштареш террористический актым ямдыленда, антисоветский пропагандым да агитацийым шуктен шогенда, калык озанлыклан эҥгекым ыштенда манын титакленыт. Теве нине еҥ-влакын лӱмышт:

АНДРЕЕВ Петр Ильич, 1900 ийыште Марий АССР, Шернур районысо Андрий починга ялеш шочын, марий, 1920 ий гыч ВКП(б) член, высший образованиян, Марий облисполком председатель.

ВЕТКИН Михаил Иванович, 1885 ийыште Марий АССР, Шернур районысо Кокла Мушко ялеш шочын, марий, беспартийный, высший образованиян, Марий педагогический институтын кафедрыжым вуйлатыше.

ГЛУШКОВ Семен Андреевич, 18.. ийыште Марий АССР-ысе Шернур селаш шочын, марий, 1925 ий гыч ВКП(б) член, высший образованиян, Марий облземуправленийын старший ветврачше.

ГОЛУБКИН Георгий Иванович, 1892 ийыште Марий АССР, Морко районысо Коркатово ялеш шочын, марий, 1918 ий гыч ВКП(б) член, высший образованиян, Госиздательствын Марий отделенийжын редакторжо.

КАРПОВ Прокопий Карпович, 1901 ийыште Марий АССР, Йошкар-Ола районысо Пӱнчерсолаш шочын, марий, 1923 ий гыч ВКП(б) член, высший образованиян, Маргостеатрын директоржо, Писатель ушем Марий отделенийын председательже.

МАКАРОВ Василий Александрович, 1905 ийыште Марий АССР-ысе Шернур районышто шочын, беспартийный, высший образованиян, ял озанлык техникумын зоотехникше.

МУХИН Владимир Алексеевич, 1888 ийыште Марий АССР, Морко районысо Тыгыде Морко ялеш шочын, марий, 1919 ий гыч ВКП(б) член, высший образованиян, Марий научно-шымлыше институтын директоржо.

ПЕТРОВ Иван Петрович, 1893 ийыште Марий АССР, Морко районысо Шеҥше ялеш шочын, марий, 1918 ий гыч ВКП(б) член, пытарен шуктыдымо высший образованиян, Марий облисполком председатель.

ЭШКИНИН Андрей Карпович, 1891 ийыште Марий АССР, Сотнур районысо Усола Корамас ялеш шочын, марий, 1919 ий гыч ВКП(б) член, кыдалаш образованиян, Маргосиздатын директоржо.

ЯГОДАРОВ Сергей Григорьевич, 1908 ийыште Марий АССР, Ронго районысо Кӱрсолаш шочын, марий, беспартийный, высший образованиян, Марбумстройын инженерже.

ЯНТЕМИР Михаил Николаевич, 1887 ийыште Марий АССР, Морко районысо Кӱчыкэҥер ялеш шочын, марий, беспартийный, Марий научно-шымлыше институтысо краеведений бюрон секретарьже.

ЯМБОС Тимофей Матвеевич, 1891 ийыште Марий АССР, Медведево районысо Пӱкшерме ялеш шочын, марий, 1919 ий гыч ВКП(б) член, кыдалаш образованиян, кыдалаш школын директоржо.

Нуным чылаштымат лӱен пуштмо да, ятыр ий эртымеке, реабилитироватлыме.

«Патырлык»

ЧОЛГА ШӰМ ДЕНЕ

КОМСОМОЛЕЦ Василий Мамуткиным армийыш 1941 ийыште налыныт. Тунам тудо Чакмарий школышто (Звенигово район) туныктен. Армийыш латкандаш ияш каен. Шке шочмо-кушмо кундем гыч—Йошкар-Оласе военкомат гоч. Ужатеныт эл аралаш ямдылалтше рвезым, тудын оҥыштыжо «Ворошиловский стрелок», ГСО, ПВХО значок-влак лийыныт.

Ончычсо туныктышым вик фронтыш колтен огытыл. Усталыкшым аклен, тудлан военный училищыш каяш темленыт. Василий Мамуткин тореш лийын огыл—Родинылан кӱлеш гын, чылажымат ыштыман. Тыге марий рвезе артиллерист лияш ямдылалтеш. Икмыняр тылзе гыч тудым полкыш взвод командирлан колтеныт.

Пагыт неле лийын. Тушман Сталинград марте толын лектын. 1942 ий шыжым Орджоникидзе оламат налаш шонен. Военно-Грузинский корным петырен, мемнан войскан кучымо кылым кӱрлаш, вара-рак Грозный, Баку, Тбилиси марте шуаш задачым шынден.

Закавказский фронтысо войскан Йӱдвел группыжлан Нальчик ола тураште чот аралалташ логалын. Тысе вийым пеҥгыдемдаш командований ятыр артиллерийский полкым ешарен колтен. Иктыштыже лейтенант В. Ф. Мамуткин лийын — 419-ше полкын 5-ше батарейыштыже взвод командир. Тыге тудо 1942 ий 10 сентябрьыште фронтыш логалын.

Историй гыч пале: Северный Кавказыште 1942 ий шыжым сентябрь мучаште тугаяк тургым лийын огыл гынат, тушманын войскаже Кавказым руалтен налашак шонен. Но Туапсе деке лекташ щонымыжо кӱрылтын. Октябрь кыдалне эртарыме атакыжат сӱмырлен. Но мемнан войскан ик группыжын аралыме верыште гитлеровец-влак обороным кӱрлыныт да Нальчикым налыныт. Умбакыже кугу сеҥымашыш шуын огыл. Совет войска таваддн шоген да тушманын атакыжым чактарен.

Оборона манмаште—тиде нимогай действий уке огыл. Тушманат, мемнан войскат шып шоген огытыл. Теве 1942 ий ноябрьын пытартыш кечылаштыже да декабрь тӱҥалтыште Орджоникидзе лишне мемнан армийна наступленийыш куснаш тӧчен. Кум кече годым талын кредалыныт, но тыршымаш арам лийын. 4 декабрьыште у кредалмаш, тиде гана наступлений нимом пуэн огыл. Тушманын вийже але ятыр улмаш, поснак танкше шуко лийын.

1942 ий декабрьыште 19 ияш лейтенант В. Ф. Мамуткинын ӱмыржӧ кӱрылтын. Тушманын атакыжым чактарыме годым. Мемнан веке танк-влак лишемыныт. Мамуткинын салтакше-влак шке орудийыштым танк ваштарещ виктареныт. Ну-

— Теве иктыже йӱла!—лишнырак улшо расчет гыч боец куанен.

— Весыжымат йӱлалтена!—пеҥгыдын каласен командир.

Кӱчык жапыште тушманын кум танкшым пытарыме. Эше ик неле танкым шогалтыме.

Тале кредалмаш кок кече чарнен огыл. Кумшо кечын осколко лейтенант Мамуткинын шӱмышкыжӧ логалын...

5-ше батарейыште илышым чаманыде кредалыныт моло боец воин-влакат. Нуно тӱрлӧ кундем гыч лийыныт. Башкирий гыч Андрей Барышев наводчик улмаш. Руш. Сержант лийын. Удмуртийын эргыже, Мамуткин деч коло ийлан кугурак, Федор Данилов орудийный номерлан шоген. Комсомолец Павел Доценко —украинец, орудий командир. Расчетышто кум еҥ веле кодын гынат, тудо эше ик неле танкым йӱлалтен, а тылеч ончыч кок танкым шалатен. Татарий гыч Файзулов кок танкым пытарен, нелын сусыргымекшат, каен огыл...

Полкын командирже, Мамуткинын боевой подвигшым аклен, боевой орден дене наградитлаш темлен. 1943 ий 11 февральыште Северо-Кавказский фронтын командующийже генерал-лейтенант Масленниковын приказше лектын—лейтенант В. Ф. Мамуткиным 2-шо степень Отечественный война орден дене наградитлыме.

Но тиде орденым але нигӧлан пуымо огыл. Сар деч вара кандаш ий эртымеке, Йошкар-Олаш Мамуткиным кычалме кагаз толын, но военкомат гыч увертареныт: тыгай еҥ тиде кундемыште уке. Ала кагазыште возымо Ибикнур мут ӧрыктарен? Тыршенрак лудаш гын, Мамуткинын Цибикнур гыч улмыжым пален налаш лиеш ыле. Чын, Курык марий велнат Мамуткинмыт илат, но Василий Филиппович Мамуткин армийыш Йошкар-Ола гыч каен.

чыч колхозышто, вара «Шойбулакский» совхозышто ыштен. Кеҥежым—теплицыште.

— Изам нерген мом ойлен кертам?—йодышым пуышат, шкак вашештыш:—Школышто эре сайын тунемын, луымшо классым Похвальный лист дене пытарен. Вара иктаж-могай курсышто тунемын мо—ом пале, но армийыш кайымыж деч ончыч Звенигово районысо школышто математикым туныктен. Изинек ача деч посна кушкынна. Ачана, Филипп Савинович, бухгалтерлан, продавецлан ыштен, но черланен колен. Аванан ӱмыржат кужу лийын огыл—56 ийым веле илен шуктен. Василийын армийысе илышыж нерген серыш-влак ойлен кертыт ыле, но нуно йомын пытеныт. Шарнем, икана танкист коклаште улмыж нерген возен. Кавказ гыч. Фронт марте кок меҥге веле манын. Шуко жап ыш эрте, увер деч посна йоммыж нерген серыш толын... Удыр таҥжылан.

Уке, Василий Филиппович увер деч посна йомын огыл. Совет Армийысе офицер-влакын картотекыштышт раш возен шындыме: 1942 ий 8 декабрьысе кредалмашеш колен. Военный архивын картотекыштыже верымат ончыктымо: Ставропольский край, Иванов хутор. Мемнан шонымаште, лейтенант В. Ф. Мамуткиным тышан тоеныт.

Чолга шӱм дене каен армийыш Василий Мамуткин. Самырык илышыжым пуэн тушман ваштареш кредалмаште. Тудын лӱмжӧ Цибикнур кыдалаш школысо музейыште ончыкталтеш. Иктаҥгаш йолташыже-влакат шарнат. Нунын коклаште иктыже—Иван Сергеевич Кудрявцев, сар деч вара генерал марте кушкын. Шке шарнымаштыже тудо воза:

«Мемнан Цибикнур кыдалаш школ ял кыдалне пу пӧртеш верланен ыле. Класс, физика ден химий кабинет, йошкар пусак да изирак спортзал—чылажат тунемаш келыштаралтын. Школ кудывечыште футбол дене модына, волейбол, городки дене модаш площадка лийын. Мӱндырнӧ огыл стрелковый тир ыле. Чыла тидым ышташ туныктышына-влак Васильев, Дубровин, Ефремов, Корепанова, Сироткина, Ямбос да молат тыршеныт. Кугурак класслаште тунемше комсомолец-влакат ӧрдыжтӧ шоген огытыл: Федор Ефремов, Мария Шульдакова, Николай Таланцев, Василий ден Иван Мамуткинмыт, Миша Дубровин, Людмила ден Александр Сироткинмыт, Леонид Михайлов да молат».

Кузе от кугешне республикыште чапланыше школышто пашам ыштыше да тунемше-влак дене! Нунын илыш корнышт самырык тукымлан чапле пример лий-

Вӧдыр икмарда, вичкыж кап-кылан пӧръеҥ. Эреак яндар южышто улмыжлан кӧра шӱргывылышыже чылт шемемын, кечеш кӱйын пытен. Капыштыже кӱрен костюм, йымалныже ошалгеканде тувыр. Вуйыштыжо мотор гына ош шляпа, йолыштыжо полуботинке. Иктаж нылле вич ияшрак пӧръеҥ.

Машина шудо копна воктек шогале.

— Эргым ден шешкым кызыт гына вес шудолыкыш кайышт,—мане Вӧдыр.

— Молан ме нуным вашлийын онал?

— Ту корно дене машина ок кошт,—умылтарыш Нинан туларже.

«Иктаж колхозын агрономжак докан»,—Лида, Вӧдырым ужын, ала-молан тыге шоналтыш. Вара иже кутырымо гыч палыш: колхозын йӱд оролжо. Ончо, кызыт колхозникат тыге чаплын чиен мошта.

Ты жапыште велосипед дене Наиль толын шуо.

— Наиль, тыйже кушеч лектыч? Отпускышто улат мо?—йодо Вӧдыр.

— Отпускышто, — Наиль вашештыш. Шинчаже эреак Нинам гына кӱтыштеш. Корнышт ат тудымак гына ончен тольо. Тудымак кӱтен, машинам поктен шуаш тӧчыш.

— Вара куш каяш лектынат? Мыланна полшашак тольыч огыл?

— Полшенат кертам...—шыргыжалын вашештыш Наиль. Койышыжым ончен, пешак тогдаяш лиеш: Нинам адак ужмыжлан моткочак куанен.

— Ме теве тошкена, те кышкаш тӱҥалза веле. Света, тыят тышке кӱзӧ!—мане Лида.

— Нине мотор ӱдыр-влакше кушеч улыт, Вӧдыр изай?—умылаш тӧча Наиль.

— Тулачем-влак. Йошкар-Ола гыч толыныт.

— Оласе калыклан пашам чот ыштыктыман, нуно ямдым гына кочкын илаш йӧратат.

Наиль татар рвезе гынат, марла яндарын кутыра. Шеҥгше кундемыште чыланат кок-кум йылмым палат. Татар республикын границыже ик-кок меҥге веле да ялыштыжат йӧре-варе илат. Марийже—марий, ватыже —чуваш, ватыже—марий, марийже—руш, марийже—марий, ватыже — одо. Теве шоферат, Руслан — татар рвезе, ватыже—марий. Тудат марла пеш яндарын кутыра, но южо мут савыртышыже ала-молан ойыртемалтеш.

— Молан тыге ямдым кочкына манын игылтат? Ме ала пашажымат огына ыште, шонет огыл дыр? Кунам оласе ӱдырамашым шымлен шуктенат, вет але еш денат илен ончен от ул?—пеҥгыдын вашештыш Лида. Наильын тыге ойлымыжлан, векат, сырыш.

— Те ялысе ӱдырамашвлак семын огыда иле, сандене тӱрвыдам, кӱчдам, ӱпдам чиялташат жапда уло, —ешарыш Руслан.

Тудо ошалге шӱрган, капкылже дене моло деч ойыртемалтше огыл. А чурийже мотор, изи ӧрышыжӧ уло, икманаш, кайде шинчан самырык рвезе. Капыштыже

тул-вӱд дечат нигунам лӱдман огыл.

— Наиль, тый пешыжак ит ойгыро, ме чыла ыштен шуктена. Шкат ужат, олаште илена гынат, ялеш шочын кушкынна.

— Тиде шольын ала-молан оласе-влаклан нимыняр ӱшанже уке,—малдале Лида.

— Тудо тыгай мотор вате-шамыч толмылан пеш йывыртенат, тӱрлын пӱшкылнеже, — умылтара Руслан.

— Айда, мый оласе ӱдырамашым ужын ом ул мо?—Наиль шудым Нина велкыла кудалтен колтыш. Ужын гынат, иктыже теве моткочак чонешыже логале...

Тыге кутырен, воштылын, ик машина шудым оптенат пытарышт. Умбакыже пошлыкым пыштен, сайын кылден шындышт. Вӧдыр ден Руслан кабиныш шинчыч.

— А мый кушко?—ӱлычын кычкыра Наиль.

— Шкендым иктаж-кушко кылден сакалте!—кӱшычын воштылеш Нина.

Тыгай ойым колын, Наиль пеш вашке шотым муо: велосипедым шудо пелен шеҥгелан кылдышат, кӱшкӧ пырысла кӱзен кайыш.

Машина вер гыч эркын тарваныш, ял велкыла савырнен кудале.

— Наиль, молан велосипед дене ынет кудал?—йодо Лида.

— Машина улмо ӱмбач велосипед дене каяш орадак ом ул чай.

— Ой, лакылан корнышто тыгай кӱшнӧ шинчаш пеш лӱдам,—малдале Нина.

— Мо, лӱдат гын, изиш мый декемрак эҥерте,—манын, Наиль воктекыже пызнен шинче да шыман гына кыдал турапштыже ӧндале.

— Тыгеже ынде пеш каньыле каяш,—Нина сурлен кутыра, Наильым шыргыжал ончале.

ЯЛ марте корно кужу огыл, сандене пеш вашке капка ончыкат толын шогальыч. Кандырам рудалтен, вате-влак, Наиль тӧрштен волымеке, эркын волаш тӱҥгалыч. Нина лӱмынак ворош кодо.

— Наиль, тыге сайын кондышыч гын, ынде кӱшычынжат шкеак сайын нал, мый ынде волашыжат лӱдам,—мане Нина.

— Ой, Наиль, тыят толынат мо? Айда тулаче-влакем эплынак волто, — изи капка гыч лекшыжла, каласыш Тачана.

— Мый ӱдырамаш-влак дене койын ом мошто,—пелештыш Наиль.—Нуно вет

кузе вара марланже нальыч?—йодо Лида.

— Мыйын але ватем уке. Вера дене тушто вашлийын ульна. Ынде авам деке пальыме лияш конденам,—каласыш Наиль.

— Вара могай шӱргет дене, тудым коден, ял мучко коштат?

— Нигушкат ом кошт. Акам деке каем ыле да шкеак кычкыралда огыл мо?

— Ме вет тый от ул, шонышна,—малдале Лида.

— Вара кызытше молан мыланемже байланеда?—пелештыш Наиль.

— Ӱдыретшым шканет огыл мо, аватлан конденат мо?

— Авамланат келшыже...—туштен кутыра Наиль.

— Аватлан ок келше гын?

— Ок келше гын...—Наиль шомакым ыш кошарте, Нинам йӧратен ончале, пуйто тыгерак шижтарынеже ыле: «Ок келше гын, вес моторым муам. Тудыжо ваштарешемак кӱшнӧ шогылтеш».

— Пашаште веле кожмак улат аман?—Лида рвезым койдара.

— Молан тыге шонеда?

— Еш илышыште кожмак да чолга лияш кӱлеш, —туныкта Лида.

— Тыге огайым ойлышытын, тендам колыштын, шудым кышкен пытарымымат шым шиж,—Вӧдыр, пытартыш чумыркам кудалтен колтыш.

Тиде жапыште лӱмын кеҥеж рӱдылан чоҥымо изи пӧрт гыч Тачана чылаштым

ӱстелтӧрыш шинчаш кычкырыш. Вате-влакын кӱшыч волымешкышт пӧръеҥ-шамыч кидыштымат мушкын шуктышт.

Вӧдыр эн ончычак Нина ден Лидам пурен шинчаш йодо. Ӱстембаке шокшо шӱрым, шылым Тачанан шешкыже ден ӱдыржӧ нумальыч.

— Наиль, воктекем шинчаш йодам гын, тореш от лий?—темлыш Нина.

— Мый теве тышке,—Наиль ӱстел вес могырыш верланыш.

— Толшашлам палыме гай, йӧра эше ямдылен шынденам ыле.—Тачана кидешыже «Пшеничная» маиме клеичам кондыш.—Вӧдыр, тый шке поч. Оза улат.

Вӧдыр чылалан темышат, чаркам нӧлтале:

— Пеш кугу тау толмыланда, тулачем-шамыч, кугу полышым ыштышда. Тыландат, пошкудо, эргым, шешкым-шамыч, тау! Мый кузе, тендам пагален, тидым йӱам, теат тыгак пойымы-

выньык дене огыл гын, чывылташыже чыланат тореш огыт ул.

Нина ден Лида мушкылт тольыч. Пӧръеҥ-влак эше шаланен огытыл. Ял ӱмбаке рӱмбалге возаш тӱҥале, южат изиш юалгеште.

— Наиль, тыйже мыйымак вучет огыл дыр? Мӧҥгетше тора мо, кас лийынӹс, мом алят шинчылтат?—йодо койдаркаленрак Нина.

— Нигӧмат ом вучо, каем веле,—сӱмсырын пелештыш тудыжо.

— Тугеже тарване веле!

— Ала ужатет ыле?—рвезе туге ӱҥышын ончале —кеч чаманен нал.

— Ала тый денет коднеже. Молан ӧкымеш поктен лукнет?—келесырын пелештыш Лида.

— Мый нигӧ денат ынем код, мӧҥгем каем.

Наиль кынел шогале, омсам шӱкалын, лектын кайыш.

— Наиль, тый мыланем пешак келшышыч, ынде ужаташат кумылем лекте, —Нина почешыже тарваныш.

Капка лекмеке, Наиль, савырнен, кок кидшым шарен, Нинам чот гына ӧндал шындышат, шупшалнеже ыле. Тудыжо, шӱлалтен кертде, вуйжым кок могырыш лупшкедыш. Вара икмыняр жап гыч Наиль кидшым луштарыш.

— Тaче тый, юзо вате, эр годсек мыйын вуем аҥыртарет. Кушто тыге кутыраш тунемынат? Чыным каласаш гын, мыланем вигак келшышыч... Мыйын кайымемжат нигуш огеш шу,—изишак чытырналтын, йоча гайрак кутыра Наиль.—Акам деке толмо нерген мый тыланда шоякым каласышым. Тендан декак вашкенам. Шудо деке кайымыдам Руслан каласыш.

— Ялетше тора мо вара тышечын?

—Улыжат меҥгат пеле лиеш. Мый але шуам, тый ит вашке, изиш воктенем шого. Йӧра, Нина?

— Тый, нӧргаш каче, ушет кайыш мо? Ик ӱдырым мӧҥгет конденат, а шкенжо вес дек амалым муын куржынат,—лыжган, но пеҥгыдын каласыш Нина.

— Чон ала-молан нимом огеш ончо, тудлан эре ик пагытак: рвезыланат, шоҥгыланат докан. Моторым ужмеке, чытыдымын тарвана веле. Мом вара ышташ? Тыйым гын тачак марлан налам ыле... Тидым ме огыл шонен луктын улына. Пӱртӱс чыла радамла. Тыйын йӱкетшымак колыштмо шу-

же тыгай эр мом тыште ыштен коштат, Наиль?

— Пеш кугу сомылемже уке гынат, пурыде шым чыте, Тачана акай, ит вурсо...

— Але марте мемнан деке шеҥгечын нигунамат пурен от улыс, Наиль.

— Ончыл капкатше тӱкылымӧ гын, вара кушеч тендан деке пӱрыман?

— Иктаж-мом монден кодентат мо?

— Тыйын уна ватетлан верч таче маленат шым керт.

— Тый, Наиль, йоча семын кӱлдымашым ит кукташт. Нина тулачемын марийже, йочаже уло, тудо тый денет койдарчыкым веле кутыра. Айдемыжак тыгай... Тыйже вара мӧҥгетшат миен от ул мо? Эх, кугу ораде улат, Наиль. Кондымо ӱдыретше ден ават мом гына шонат ынде?

Кутырымо кокла гычак Тачана лудым уремыш лукто, ушкалым лӱштыш, шӧрым шӱрыш да эр кочкышым шолташ газ плитам ылыжтыш.

Тиде жапыште кӱтӱ поктымо йӱк шоктышат, пӧрт гыч Лида лекте. Тудак, капкам почын, ушкалым уремыш лукто.

Нинат, Тачана тулачыжын лопка гына тувыржым чиен, кудывечыш лекте. Леваш йымаке ончале да, ӱштервоштырым налын, кудывечым ӱшташ тӱҥале. Ик лукым ӱштын лекте да вес векыла гына савырныш — воктенжак Наильым ужылдале.

— Ой, юмо, Наиль, кушеч волен шогальыч? Вара мом каласынет?— Нина, чот ӧрын, вашке гына йодышт кышкыш.

— Нимом...— рвезе вуйым сакыш.

— Ала поро эр лийже манаш тольыч?

— Тый молан эрдене эрак тыгай йӱкын кутырет? Изишак шолыпынрак огеш лий мо, юзо вате? — Наиль вуйым нӧлтале, трук аптыранен, иктаж кок-кум йолтошкалтышлан торашкырак шогале.

— Мыйже таче ия вате, гай веле коям докан?

Тыгай шомак деч вара Наиль туге веселаҥе, тунамак чевергыш, пуйто ӱмырыштыжат икымше гана ӱдыр деке толын.

— Моткоч мотор улат. Эше — юзо!

— Ит ондале! — Нина сырымыла пелештыш.

Тиде жапыште кудывечыш Лида толын лекте.

— Наиль, тыйын машинат уло мо? — нимыняр ӧрмалгыде, пуйто тыгак лийшаш, йодо тудо.

— Молан тыланда машинаже? Адак шудым кондаш мо?

— Таче снеге погаш кайынена да ошкылаш пеш тора, маныт. Ала мемнам наҥгаен кодет ыле?

— Кӱлешак гын, мый машинам огыл, вертолетым конден шогалтем.

— Мо пеш поян лийынат?

— Тендам ужмат, тыге поен шинчынам.

— Наиль, тый чынжымак каласе: мӧҥгет миенат але уке? Ала мокмыр шӧраш тыгай эр пурышыч?

— Ик чарка денат мокмыр лийын мо, Наиль? — йодо Нина.

таш шонымыжо кӱрылтын. Октябрь кыдалне эртарыме атакыжат сӱмырлен. Но мемнан войскан ик группыжын аралыме верыште гитлеровец-влак обороным кӱрлыныт да Нальчикым налыныт. Умбакыже кугу сеҥымашыш шуын огыл. Совет войска тавадак шоген да тушманын атакыжым чактарен.

Оборона манмаште — тиде вимогай действий уке огыл. Тушманат, мемнан войскат шып шоген огытыл. Теве 1942 ий ноябрьын пытартыш кечывлаштыже да декабрь тӱҥалтыште Орджоникидзе лишне мемнан армийын наступленийыш кусныш точен. Кум кече годым талын кредалыныт, но тыршымаш арам лийын. 4 декабрьыште у кредалмаш, тиде ганат наступлений нимом пуэн огыл. Тушманын вийже але ятыр улмаш, поснак танкше шуко лийын.

1942 ий декабрьыште 19 ияш лейтенант В. Ф. Мамуткинын ӱмыржӧ кӱрылтын. Тушманын атакыжым чактарыме годым. Мемнан веке танк-влак лишемыныт. Мамуткинын салтакше-влак шке орудийыштым танк ваштареш виктареныт. Нуным взвод командир мопттен верандген да ик танкымат пурташ огыл манын кӱштен.

ик веле танкым [illegible], а тылеч ончыч кок танкым шалатен. Татарий гыч Файзулов кок танкым пытарен, нелын сусыргымекшат, каен огыл...

Полкын командиржe, Мамуткинын боевой подвигшым аклен, боевой орден дене наградитлаш темлен. 1943 ий 11 февральыште Северо-Кавказский фронтын командующийже генерал-лейтенант Масленниковын приказше лектын — лейтенант В. Ф. Мамуткиным 2-шо степень Отечественный война орден дене наградитлыме.

Но тиде орденым але нигӧлан пуымо огыл. Сар деч вара кандаш ий эртымеке, Йошкар-Олаш Мамуткиным кычалме кагаз толын, но военкомат гыч увертареныт: тыгай еҥ тиде кундемыште уке. Ала кагазыште возымо Ибикнур мут ӧрыктарен? Тыршенрак лудаш гын, Мамуткинын Цибикнур гыч улмыжым пален налаш лиеш ыле. Чын, Курык марий велнат Мамуткинмыт илат, но Василий Филиппович Мамуткин армийыш Йошкар-Ола гыч каен.

Медведево районысо Цибикнур ялыште геройын шӱжарже дене вашлийынам. Кызыт Таисия Филипповна Камаева — пенсийыште. Онгенерал марте кушкын. Шке шарнымашыже тудо воза:

«Мемнан Цибикнур кыдалаш школ ял кыдалне пу пӧртеш верланен ыле. Класс, физика ден химий кабинет, йошкар пусак да изирак спортзал — чылажат тунемаш келыштаралтын. Школ кудывечыште футбол дене модынна, волейбол, городки дене модаш площадка лийын. Мӱндырнӧ огыл стрелковый тир ыле. Чыла тидым ышташ туныктышына-влак Васильев, Дубровин, Ефремов, Корепанова, Сироткина, Ямбос да молат тыршеныт. Кугурак класслаште тунемше комсомолец-влакат ӧрдыжтӧ шоген огытыл: Федор Ефремов, Мария Шульдакова, Николай Таланцев, Василий ден Иван Мамуткинмыт, Миша Дубровин, Людмила ден Александр Сироткинмыт, Леонид Михайлов да молат».

Кузе от кугешне республикыште чапланыше школышто пашам ыштыше да тунемше-влак дене! Нунын илыш корнышт самырык тукымлан чапле пример лийын кодеш.

М. СЕРГЕЕВ.

СНИМКЫШТЕ: Василий Мамуткин (1941 ий март).

„Мыят полшен кертам...“

КУДЛО ИЙ эртымеке, Ленинградский университетын выпускникше, Нобелевский премийын лауреатше, кумдан палыме американский экономист В. В. Леонтьев икымше гана тиде вузысо ученый советын заседанийыштыже участвоватлен. Тушто тудлан «Ленинградский университетын почетный докторжо» лӱмым пуымо.

— Мый нигунамат СССР шотышто специалист лийын омыл, но тендан элыште каен шогышо событийлам ӱмырем мучко эскеренам. Ынде пиалан улам: перестройка дене кылдалтше процессым эскерен гына огыл, тыгак кӱлешан экономический йодышлам решатлымаште полшен кертам, — каласен ЛГУ-н ученый советыштыже Нью-Йоркысо университетын профессоржо.

Экономика дене шке пашалаштыже тудо южо семын планироватлымаш деч кораҥаш огыл, а рӱдӧ вер гыч планироватлымашым пашаеҥ-влакын инициативышт дене кылден мошташ ӱжеш. Учебный-обществовед семын тудын кредожо тыгай — улшо системын адвокатше огыл, тудын пиалызыже да теоретике лийын. Экономистын цельже, тудын шонымыж почеш, — производствысо процессым келгын лончылымо негызеш раш да научно тергыме кӱлешан ой-каҥашым ямдылаш. Лач тунам гына обществоведлан шке кугу шонымашкыже шуаш — еҥ-влакым пиаланым ышташ — йӧн почылтеш.

— Мемнан выпускникна, кумдан палыме ученый, общественный да политический деятель Василий Васильевич Леонтьевын экономический теорийже ятыр элыште производствым организоватлыме годым кугун полшен да пайдам пуэн. А мемнан дене тудын пашаже-влакым, чаманен каласаш логалеш, пеш вараш кодын аклыме. Ынде ме научный кылым утларак пеҥгыдемдаш, пашам пырля ыштымашын результатшым мемнан эласе да уло тӱнясе экономикын пайдалыкыштлан кучылташ шонена, — палемден ЛГУ-н ректоржо, СССР АН-ын член-корреспондентше С. П. Меркурьев.

СНИМКЫШТЕ: В. В. Леонтьевын Ленинградысе университетыште лиймыже ученый-влакым веле огыл, прессымат кумылаҥден.

ТАСС-ын фотожо.

...ковате

Шеҥгше кундемыште чылан кок-кум йылмым палат. Татар республикын границыже ик-кок менте веле да ялыштыжат йӧре-варе илат. Марийже — марий, ватыже — чуваш, ватыже — марий, марийже — руш, марийже — марий, ватыже — одо. Теве шоферат, Руслан — татар рвезе, ватыже — марий. Тудат марла пеш яндарын кутыра, но южо мут савыртышыже ала-молан ойыртемалтеш.

— Молан тыге ямдым кочкына манын игылтат? Ме ала пашажымат огына ыште, шонет огыл дыр? Кунам оласе ӱдырамашым шымлен шуктенат, [illegible] еш денат илен ончен от ул? — пеҥгыдын вашештыш Лида. Наильын тыге ойлымыжлан, векат, сырыш.

— Те ялысе ӱдырамаш-влак семын огыда иле, сандене тӱрвыдам, кӱчдам, ӱпдам чиялташат жапда уло, — ешарыш Руслан.

Тудо ошалге шӱрган, капкылже дене моло деч ойыртемалтше огыл. А чурийже мотор, изи ӧрышыжӧ уло, икманаш, канде шинчан самырык рвезе. Капыштыже вичкыж полувер шем-канде тӱсан, джинс манме йолаш.

— Ынде ялыште ӱдырамаш огыл гын — пӧръеҥ ковыртатылеш... Ужат, Вӧдыр туларем могай костюм дене кӱтӱм оролаш коштеш!

— Тыште да тушто... — Руслан умбакыже ок ойло.

Нина тунамак умылыш да шомакшым шуйыш:

— Теве каласкалат: вес элыште вате пашажымат огеш ыште, чылажат пӧръеҥ ӱмбалне. Тудо ӱдырамашым тарзылан огеш кучо, а поро, йӧратыме, пеледыш гай мотор, ӱшанле йолташыжлан шотла. Огеш индыре, арален ашна, — вашештыш Нина.

— Тендам индыре-ет — вучен шинче! Те шке пӧръеҥым нимолан огыда шотло, — мане Руслан.

— Ой, уке! — пелештыш Нина. — Мый марием изи эргым гай ончем... Такшым чыла пӧръеҥым чаманем. Нуно вет тугай нӧргаш улыт. Изи чер пижешат, чылт шуйналт возыт да тарваныде кият. Тыгай колойым ончыде огеш лий... Да вет пӧръеҥже ий еда шагалем толеш, маныт. Нунылан посна чер уло докан, а мо укежым шкештак муыт. Икте йӱын, тӱрлӧ туткарыш логалеш да тюрьмаш пурен шинчеш. Весе арака деч поснат шке ушыжым йомдара... Адакшым ситыдымыжлан нӧргӧ рвезе-влак вес элын эрыкшым арален кодаш манын вуйыштым шукын пыштат. Афганистаным манам... Тыгайжым ынде чыташак огеш лий. Шкенан эл верч веле огыл, шукыжым мемнан дене тыныс жапыште, тынаре самырык рвезым йомдараш кугу титаклан шотлем. Ава эргым тынар ончен кушта да сайынак армийыш ужатен колта, а мӧҥгӧ пӧртылмыжым ужде лиеш. Кузе тидым умылаш? Кузе чыташ?

— Тый, уна вате, кутырашыже пеш йӧратет да шудетым сайрак тошкаш ит мондо, корнышто, шӧрын каен, возшат сӱмырла, — мане Наиль да ушышкыжо пыштыш: Нинан марийже уло. Весымат умылыш: могай тале ӱдырамаш! Тыгайым — тидым — ватылан налаш гын,

(Умбакыже. Тӱҥалтышыже 14 №-ан газетыште).

то тыгай кӱшнӧ шинчаш пеш лӱдам, — малдале Нина.

— Мо, лӱдат гын, изиш мый декемрак эгерте, — манын, Наиль воктекыже пызнен шинче да шыман гына кыдал турапшыже ӧндале.

— Тыгеже ынде пеш каньыле каяш, — Нина сурлен кутыра, Наильым шыргыжал ончале.

ЯЛ марте корно кужу огыл, сандене пеш вашке капка ончыкат толын шогальыч. Кандырам рудалтен, вате-влак, Наиль тӧрштен волымеке, эркын волаш тӱҥальыч. Нина лӱмынак вараш кодо.

— Наиль, тыге сайын кондышыч гын, ынде кӱшычынжат шкеак сайын нал, мый ынде волашыжат лӱдам, — мане Нина.

— Ой, Наиль, тыят толынат мо? Айда тулаче-влакем эплынак волто, — изи капка гыч лекшыжла, каласыш Тачана.

— Мый ӱдырамаш-влак дене койын ом мошто, — пелештыш Наиль. — Нуно вет хрусталь гай нӧргаш улыт.

— Тыгай ныжылге пӧръеҥже татар калык коклаште веле докан? — мане Нина да йыштак Наильым ончале.

А тудыжо, изиш вожылмыла койын, порын ончал колтышат, йоча гай йывыртен, кок кидшымат кӱшкӧ шуялтыш. Машина деке лишкырак миен, Нинан волымыжым эскераш пиже.

— Ой, лӱдам! — кычкырен, Нина вуж-ж волен кайыш да Наильын шӱйышкыжӧ кержалте.

Ик тат ваш ӧндалалт шогышт да вашкен ойырлышт.

— Кӱтӱ толмо деч ончыч ояр кечыште шудыжым вигак вӱта ӱмбак кышкаш гын, пеш сай лиеш ыле, — мане Тачана.

— Айста чынжымак шудым вигак верышкыже оптена. Ме пеш шукын улына, — мутым ешарыш Лида.

— Тугеже те, вате-шамыч, вӱта коклаш кӱзыза, налын-налын шӱшкеден оптыза, а ме тышеч пуэден шогена, — умылтарыш Вӧдыр.

Пӧрт гыч эше ик самырык мужыр лекте: Вӧдырын эргыж ден шешкыже. Нунат кызытрак гына ялыш толыныт, ала-кушто умбалне илат.

Вате-влак вӱта коклаш кӱзышт. Тачана ден Света ӱдыржӧ гына пӧрт сомылкалан пижыч. А пӧръеҥ-шамыч шудым кышкаш тӱҥальыч.

— Наиль, мый тый дечет гына налаш тӱҥалам. Йӧра? — мане Нина.

— Тыйже ынде Наильым йӧратенак шындышыч ала-мо? — шыргыжалын пелештыш Лида.

— Оласе-влак тыгаяк йорга улыт. Нуно ракат илыш дене илат, театр воктен веле коштедат, — Наиль койдарен пелештыш.

— Мылам Наиль гайрак пӧръеҥ пеш келша. Шкат ужыда, пашамат пеш чулымын ышта, кап-кылжат, чурийжат яшката. Наиль, тый аракамат от йӱ чай?

— Мыланем гын оласе ӱдырамаш огешак келше, — Наиль шкеже Нинам чоян, ныжылгын ончал колта.

— Ме чылт оласыжак огына ул, ужат: чыла ыштен моштена, кӱчнат чиялтыме огыл, — Нина шке кидшым ончыктыш.

— Тыйын, Наиль, ватетше мемнан гаяк оласе вет, ӱстелтӧрыш шинчаш кычкырыш. Вате-влакын кӱшыч волымешкышт пӧръеҥ-шамыч кидыштымат мушкын шуктышт.

Вӧдыр эн ончычак Нина ден Лидам пурен шинчаш йодо. Ӱстембаке шокшо шӱрым, шылым Тачанан шешкыже ден ӱдыржӧ нумальыч.

— Наиль, воктекем шинчаш йодам гын, тореш от лий? — темлыш Нина.

— Мый теве тышке, — Наиль ӱстел вес могырыш верланыш.

— Толашыдам палыме гай, йӧра эше ямдылен шынденам ыле, — Тачана киндешыже «Пшеничная» манме кленчам кондыш. — Вӧдыр, тый шке поч. Оза улат.

Вӧдыр чылалан темышат, чаркам нӧлтале:

— Пеш кугу тау толмыланда, тулачем-шамыч, кугу полышым ыштышда. Тыландат, пошкудо, эргым, шешкым-шамыч, тау! Мый кузе, тендам пагален, тидым йӱам, теат тыгак нойымыланда шалт подыл колтыза.

— Вате-шамыч, молан чаркадам мӧнгеш веле шындышда? Ала мемнан кумылнам огыда пагале? — ӧпкелалте Тачана.

— Оласе-влак чылан тыгай койышан улыт. Пеш ковыртатылыт. Ме тыгай огынал, сандене ик чаркам йӱамак, — пӱшкыльӧ Наиль да моло пӧръеҥ-влак век савырныш.

— Мемнан нойымо гай огеш чуч да, подылаш кумылат уке. Чайым темалтеда гын, йӱынак ыле.

— Тачана, тендан киярдат, помидордат шкенданак шуын мо? — йодо Лида.

— Ме ынде ик тылзе утла лиеш киярым кочкаш тӱҥалын улына, а помидоржым кок арня наре погена, — вашештыш оза вате.

— Теплицым ыштенна да пеш йӧнан, ондакак у саскам кочкына. Ала-молан ожсекак тыге илаш шотым мумо огыл, сандене пакча саскам август тӱҥалтышыште веле ужалтеш ыле, — ешарыш марийже.

— Тау пукшымыланда, йӱктымыланда, — Руслан эн ончычак тарванен кынеле. — Кайышашем уло, — содор лектын ошкыльо.

— Шкаланет тау! — почешыже сурт оза-влак пелештен кодыч. — Сай рвезе, — ешарышт...

КАС кочкышым ыштымеке, ӱдрамаш-влак кӱмыжсовлам погкалаш тарванышт. Шукын улытат, конвеер дене ыштыме гай пеш чулымын чыла эрыктенат шындышт.

Тачана ушкалым лӱштен тольо, шокшо шӧрым темлыш, но йӱаш кумыл кугуракшын ыш лек, лач изи уныка-шамычак гына кумылаҥгыч.

Света йоча-влакым малаш чумырыш, мончаш наҥтаен, чылаштым чывылтышат, Лида нуным пӧртыш нумал шогыш.

Кызыт ял илыш ден олан ойыртемжым сурт-оралте гоч веле палет. Йоча-влак чыланат арун, моторын чиен коштыт. Малашат оласылак ош вургемеш возын малат.

Йоча-влак почеш вате-шамычат мончаште йӱштыл лекташ мутым луктыч. Кенежым ялыште монча эреак шокшо да вӱдат ырыктaлтеш. Сандене кӧ шонышыжо кажне кечын пурен кертеш, ...гак келшышыч... Мыйын кайымемжат нигуш огеш шу, — изишак чытырналтын, йоча гайрак кутыра Наиль. — Акам деке толмо нерген мый тыланда шоякым каласышым. Тендан декак вашкенам. Шудо деке кайымыдам Руслан каласыш.

— Ялетше тора мо вара тышечын?

— Ӱлыжат меҥгат пеле лиеш. Мый але шуам, тый ит вашке, изиш воктенем шого. Йӧра, Нина?

— Тый, пӧргаш каче, [illegible] мӧнгет кондена, а шкеже весе дек амалым муын куржынат, — лыжган, но пеҥгыдын каласыш Нина.

— Чон ала-молан нимом огеш ончо, тудлан эре ик пагытак: рвезыланат, шоҥгыланат докан. Моторым ужмеке, чытыдымын тарвана веле. Мом вара ышташ? Тыйым гын тачак марлан налам ыле... Тидым ме огыл шонен луктын улына. Пӱртӱс чыла радамла. Тыйын йӱкетшымак колыштмо шуэш, Нинуш... — Наиль шолыпырак лыжган пелештыш.

— Те, пӧръеҥ-влак, пӱртӱслан амалым ыштен, кушто улмыдамат вашке мондеда аман?

Нина пурла кидше дене Наильын шола шӱргыжым эркын гына ниялтыш:

— Лышлане, ушетым ит колто...

Нина капка кылым гына кучен шуктыш — Наиль тудын кидшым кормыжтыш.

— Чеверын! Мӧнгет сайын миен шу. Верушет чытыдымын вуча.

Нина содор гына кудывечыш пурен кайыш, капка тӱкым шупшыльо... Икмыняр жап вуйжым, тупшым, капкаш эгертен, тарваныде, шып шогыш.

Наиль келгын шӱлалтыш. Вара велосипедшым шупшыльо, уло вийже дене шичме вержым перыш, да изиш шӱкен куржын, тӧрштен шинчын кудале.

— Тулаче, тый Наильым чылт ӧрыктаренат. Тиде южо ватыже молан толын? Мыняр кечылан толын улыт, мый дечем ячыш, — манын Тачана пӧртыштӧ Нинам тыге вашлие.

— Пӧръеҥ-шамыч тыгаяк улыт. Изиш сайрак кутырет гын, савырашак тӧча, шонат докан.

— Мыят шижаш тӧчышым, тудлан тый келшышыч. Таклан гын молан, шудым опташ полшен, тынар жапым эртара ыле, — мутым ешарыш Лида.

Тыге тӱрлым кутырен, воштылын, вате-шамыч эрла эррак снеге погаш каяш пунчалым луктыч. Ялыште ӱдырамаш кастене кеч-мыняр вараш кодын малаш возеш гынат, эрдене садак ик времаште, кӱтӱ лукмо деч ончыч, кынелаш кӱлеш. Теве ушкалым лӱштет, теве шӧрым ойырет — кӱтӱчын сола йӱкшӧ эр южышто тораште гынат, чоткыдын шергылтеш.

— Уна-влак чодыраш тарванымеш шокшо кочкышым шукташ. — Тачана вакшыж гыч эррак тарваныш.

Кудывечыш лекте да леваш велыш ошкыльо, лудо-влакым луктын колтыш.

Капкам гына почо, шеҥгел омса гыч Наиль пурымым ужо. Кенеташте ӧрын, лӱдынат колтыш, кӧ улмыжым трукышто ыш пале.

— Ой, юмо серлаге, тый-

...галтырлан торашырак шогале.

— Мыйже тачe ня вате гай веле коям докан?

Тыгай шомак деч вара Наиль туге веселаҥе, тунамак чевергыш, пуйто ӱмыржыштыжат икымше гана ӱдыр деке толын.

— Моткоч мотор улат. Эше — юзо!

— Ит ондале! — Нина сырымыла пелештыш.

Тиде жапыште кудывечыш Лида толын лекте.

— Наиль, тыйын машинат уло мо? — икмыняр ӧрмалгыде, пуйто тыгак лийшаш, йодо тудо.

— Молан тыланда машинаже? Адак шудым кондаш мо?

— Тачe снеге погаш кайра, маныт. Ала мемнам наҥгаен кодет ыле?

— Кӱлешак гын, мый машинам огыл, вертолетым конден шогалтем.

— Мо пеш поян лийынат?

— Тендам ужымат, тыге поен шинчынам.

— Наиль, тый чынжымак каласе: мӧҥгет миенат але уке? Ала мокмыр шӧраш тыгай эр пурышыч?

— Ик чарка денат мокмыр лийын мо, Наиль? — йодо Нина.

— Мый мокмырым шӧрымаш уке. Тышке пуренам гын, мо вара? Пурашат огеш лий мо? Те, оласе-влак, сита айдемым игылташ, — шыдынрак каласыш Наиль.

Шкеже Нина почеш уремыш лекте. Тудыжо шӱкан ведрам коремыш кудалташ наҥгайыш.

Наиль, капкам лекмеке, меҥге пелен эгертен шогале да, кӱсенже гыч ала-могай вӱдылкам луктын, Нина толмым вучалтыш.

Тиде жапыште Тачана вате-влакым пӧртыш кочкаш кычкырале. Лида пурыш, а Нина, ведра ден ӱштервоштырым налын, Наиль дек лишеме, тудын кидыштыже мотор коробкам ужо.

— Нинуш, тиде тыланет — уло кумылем дене...

— Тидыже молан, Наиль? Огеш кӱл! — уна вате пӧлекым мӧҥгеш шӱкале.

— Садак... Налатак! — Наиль пеҥтыдын каласыш да коробкам Нинан лопка кӱсенышкыже пыштыш.

— Тидым тый ватетлан пу!

— Тулачем, кушто улат? Кочкаш шуын, — Тачана уэш кычкырале.

Нина ӱштервоштырым верышкыже шогалтышат, кидым мушкын, пӧртыш пурыш.

— Ой, вуйдымо окмак! Ой, окмак...

— Кӧм тыге вурсет, тулаче? — йодо Лида.

— Наильым вурсаш мо — кырен опташ кӱлеш... Пӧръеҥын ушыжак каен. Мыняр кече тыште шогеда — тудым палынеже.

— Вара тыйже каласышыч мо?

— Кастене эше толаш сӧрыш, да вурсышым. Тый вет чылт ораде пӧръеҥжак от ул, мыскаражым йӧршынак от умыло мо, маньым...

Тачана Наильым вурса, тунамак ала-молан воштылеш. Можыч, ӱдыр годсыжым, шке илышыжым шарналтыш?

ЭР кочкышым ыштымеке, ӱдырамаш-влак чодыраш каяш ямдылалтыч. Тиде жапыште капка ончык машина толын шогалме йӱк шоктыш. Света капкам почын ончале гын — «УАЗ» манме брезент ӱмбалан машинаште колхоз председательын шофержо Женям ужо.

МАРДАН Рая.

(Мучашыже лиеш).

КЕЛШЫМАШ КУШЕЧ ТӰҤАЛЕШ?

ИКТЕ-ВЕСЕ дене вашлийын палыме лийде, икте-весе деке ваш-ваш коштде, келшымаш ок шоч. Таче, кунам элыштына тӱрлӧ калык коклаште келшымашым пеҥгыдемдаш кӱлеш, пырля вашлийын, чоным почын мутланыме поснак пайдале. Тидым шотыш налын, партий Морко райком Татар АССР-ысе пошкудо Арский район дене кылым пеҥгыдемдаш шонымыж нерген ой-каҥашым ыштен. Туштыжо ты ой дене келшеныт.

Мыйын шонымаште, ача-коча-влакын чапле кылышт шочаш негыз лийын. Ожно кажне ял гыч улазе-влак Озаҥ олашке чӱчкыдын коштыныт. Ӱйым, мӱйым, тӱрлӧ ковыштым, шылым, шӱйым тушко шупшыктеныт. Морко гыч Озаҥыш Арский район гыч каеныт. 75 меҥгым ик кечыште эртен кертын огытыл, сандене татар ялыште иктаж-кӧ деке малаш пуреныт. Пурымо годым палыме лийыныт, ты еш дене келшаш тӱҥалыныт. Татар-влакат марий яллашке чӱчкыдын толеденыт, уна лийыныт. Нунат тунам торгаяш йӧратеныт. Пырля тӱрлӧ сатум конденыт. Садланак дыр икте-весын йылмым палаш тӧченыт. Тунам кажне марий ешын татар ялыште палыме, ваш-ваш келшыме еҥже лийын. Тыгай келшымаш южо ешын тачат аралалт кодын, но вик каласаш кӱлеш: пешак шагал.

Уйчо сельсовет исполком председатель В. Е. Ефремовын каласкалымыже оҥай ыле.

ВАШЛИЙМАШ Ленин лӱмеш колхозын культура пӧртыштыжӧ эртен. Тушко партий райком пашаеҥ-влак, пошкудо колхозла гыч партийный да комсомол организаций секретарь, сельсовет исполком да профком председатель-влак погыненыт. Арский районысо озанлыкла гычат уна-влак лийыныт.

Вашлиймашым КПСС Морко райкомын секретарьже Л. С. Васильева почын. Тудо район дене палдарен, а уна-влак шке кундемышт нерген каласкаленыт. Нуно экскурсий дене йоча садыш миеныт, волейбол дене модыныт. Тунам теве мом палемденыт: марий ден татар-влак ожнысекак келшен илат. Но кыл лушкаш тӱҥалын. Самырык-влак икте-весе дене шуэн вашлийыт.

— Татар коклаште мыйын шуко палыме еҥем уло, — мане тудо. — Мыйын шочшем-влакат нунын йочашт дене келшат. Телевизор дене татарла передачым ончена. А татар театрын спектаклыжым гын иктымат кодымаш уке. Пошкудо калык семын лудын-возен мошташ манын, татар школлашке лӱмын тунемаш коштынна. Палыме татар ешын куанже — мемнан куанна, нунын ойгышт — мемнан ойгына. Нунат мемнан деке тыгаяк кумылан улыт. Мутат уке, тыгай келшымаш поро саскам пуа. Айдеме эше ик калыкын йылмыжым, культурыжым пален налеш. А вет татар йылмым палышыже эше икмыняр калык дене мутланен кертеш. Тыгеже тудо марий да руш йылме деч посна эше ятыр калыкын йылмыжым умыла. Тыгай поянлык кажнылан ок логал. Мемнан кочана-влак шагал тунемше лийыныт гынат, тидым умыленыт.

Ожнысо кыл йомын. Тӱрлӧ калык икте-весе дене шагал вашлиеш. А кызытсе самырык ӱдыр ден рвезе-влак вес калыкын йылмыжым тунемме олмеш шкеныштынымат шот дене огыт пале да пален налашат огыт вашке. Йошкар-Ола уремыште марла йытыран мутланышым шуэн колат.

— Кушто работает?

— Мыньы мо? Заводышто работаем.

— Кызытше кушко кает?

— Совет министрыш.

Але южышт «горком партийыш» каят. Министрыш, партийыш кузе каяш лиеш? Тыгеже ялысе шоҥго куват ок мутлане. А вет олаште кутырышыжо кугу образованиян, шкеныштым культурныйлан шотлышо еҥ улыт.

Вашлиймаште шуко нерген мутланыме, чылаштат шӱм-чонеш кугу палым коденыт. Мондаш лиеш мо Марий республика деч ӧрдыжтӧ илыше марий-влак нерген? Арский районышто ик марий ял веле. Шурабаш маналтеш тудо. Тусо калык шочмо йылмыжым арален ила. Но нунын деке нимогай марий книга миен ок шу. Кодшо ийын намийымеке, кажныже 15—20 книга дене налын.

Тидын нерген мутланыме годым мыйын ушыш теве мо толын пурыш. Татар, Башкир АССР-лаште, Кировский, Свердловский, Горьковский областьлаште марий-влак шукын илат. Налаш Оршанка воктенысе Яраҥ районым. Тӱҥ калыкше тушто марий-влак улыт. Но ончалза, мо тушто ышталтеш? Марий йылмым школлаште туныктымым чарненыт. Марий республикыште кок-кум тӱжем экземпляр дене лукмо сылнымутан книга нунын деке миен ок шу.

СССР-ысе уло тыгыде калыкым виеш рушыш савыраш тӧчымын йӧрдымӧ саскаже таче чылалан раш коеш. Туге гынат тудым кӱлеш семын тӧрлаш шагал ышталтеш, шукыж годым ӱстел-тӧрыштӧ мутланыме дене серлагена. Ты йодыш шотышто Марий драмтеатр коллективын сай пашажымак веле палемдаш лиеш.

Ончыкыжым марий радион куатшым ешарыме нергенат шоныман дыр. Башкир АССР-ысе, Свердловский областьысе марий-влак шочмо йылме дене передачым колыштын огыт керт. Пошкудо калык дене кылым пеҥгыдемден толаш кӱлеш, но ӧрдыжтӧ илыше шкенан тукымна-влакымат мондыман огыл.

Пошкудо республикыла гыч кок тӱрлӧ калыкын тыге вашлиймышт моткочак пайдале, поснак самырык-влаклан кӱлешан. Нуно икте-весе деке шугыньо дене огыл коштыныт, а пеленышт сай пӧлекым налыныт, икте-весылан поро шомакым ойлышт, келшымаш кылым пеҥгыдемдышт.

Кушеч тӱҥалеш келшымаш? Конешне, поро вашлиймаш гыч. Тидлан кок пошкудо район сай негызым пыштеныт. Вес вашлиймашым Татар АССР-ысе Арский районышто эртараш мутланен келшыме.

Л. ЯНДАКОВ,
«Марий коммунын» собкоржо.

ТЕЛЕМАРАФОН

7—8 январьыште Рӱдӧ телевидений дене икымше гана 24 шагаташ программа ончыкталтын. Тудо мемнам утларак поро лияш, еҥын ойгыжым шижын да вашештен мошташ мыняр-гынат тарате. Программыште политический да общественный деятель, спортсмен, искусство мастар-влак участвоватленыт. Нунын коклаште вес элла гычат саламлыше-влак лийыныт. Элыштына йоча-влакын илышышт дене кылдалтше проблема деке утларак мелын лияш, йоча фондын палемдыме программым шуктен толшашлан средствам поген ситараш манын, эртаралтын тиде акций.

СССР-ыште кызыт миллион утла йоча тулык да нимодымо. Кугу Отечественный сар деч варат тыгаржс лийын огыл. Ятыр лу тӱжем йоча урод лийын шочеш. Ача-ава-влакын арака йӱмаш ден наркоманий кепшылыш логалмыштлан кӧра, химически амыргыше продуктым кочмылан да экологический иктӧрлык пужлымылан кӧра тыгай кугу эҥгекыш шумо.

Еҥ да организаций-влакын шке кумылын пуымо сердствашт 24 шагат мучко СССР связь ден сбербанкын чыла отделенийыштышт палын шогеныт. А кӧ шонышыжо вигак передача кайыме верыш, «Орленок» гостиницын концертный залышкыже, шке пӧлекшым конден. Тушто У ий кож воктене рошто пайрем эртен. Кажне шагат еда мыняр окса пурымым да эн кугу надырым ыштыше организаций-влакын лӱмыштым телезритель-влак лӱмын келыштарыме таблошто ужын кертыныт.

Чыла, тиде средствам молан кучылталтмыжым раш лийже манын, телемарафон жапыште ятыр тӱрлӧ сюжетым ончыктымо. Нуно чон вургыжтарыше да шуйкалыде решатлышашлык проблема-влак нерген каласкаленыт.

СНИМКЫЛАШТЕ: Совет йоча фонд правленийын председательже, СССР калык депутат, СССР Верховный Совет член А. Лиханов да СССР калык депутат И. Заславский «Телемарафон» годым; совлам кырен шоктышо-влакын йоча ансамбльышт.

ТАСС-ын фотожо.

«РОССИЙЫН ЭРГЫЖЕ—ЭРВЕЛЫН ПОЭТШЕ»

ТЫГЕ маналтеш Белгородышто писатель да путешественник В. Я. Ерошенкон шочмыжлан 100 ий темме вашеш почылтшо книга выставка.

Тиде еҥын пӱрымашыже ӧрыктарыде ок керт. Тудо Белгород кундемысе Обуховка ялыште 1890 ийыште шочын. Черланымыж деч вара ныл ияш рвезе сокыр лийын. Вара тудо Москваште сокыр-влаклан лӱмын почмо школышто шинчымашым поген, Лондонышто английский йылмым тунемын. Тунамак эсперантолан кумылангын да тыге Япониий марте шуын: Токиосо университетыште тиде йылмым туныкташ тӱҥалын.

Романтик кумылан В. Ерошенко тӱняимбалсе айдеме тукымын иза-шольо келшымашыжым мыняр-гынат пойдараш шонен пыштен. Тыге тудо эше япон йылмым сайын тунем шуктен да национальный фольклор негызеш шагал огыл произведенийым возен, руш писатель-демократ-влакын эн сай пашаштым тиде йылмыш кусарен. Путешествоватлаш йӧратыше В. Ерошенко Китайышкат миен шуын да тусо лӱмлӧ писатель Лу Синь дене палыме лийын.

В. Я. Ерошенко шке ӱмыржын пытартыш кечылажым шочмо ялыштыже илен эртарен. Тудо 1952 ийыште колен. А произведенийже-влак пымлымашым эше вучат гына.

(ТАСС).

„Марийская правда" газет воза

Номерыште сайлымаш кампанийын дневникше кугу верым налеш.

Газетын кокымшо страницыже республикынан столицыштыже да районлаште илыше-влаклан посна лектын. Оласе-влаклан пӧлеклалтше выпускышто йоча сад гыч фоторепортажым, келшымаш нерген заметкым, калык дружина-влакын авторитетыштым нӧлталме нерген шонкалаш таратыше корреспонденцийым печатлыме. А ялысе-влаклан пӧлеклалтше выпускын ик эн оҥай материалже «Пивыже кушеч? Шернур гыч!» маналтеш. Тыште тыгак ялысе пашаеҥ-влакын илыш условийыштым саемдыме нерген йодышым нӧлталме.

Номерыште тыгак моло уверым лудаш лиеш.

УВЕРТАРЕНА. ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30—120 минут. 8.35—«Дубровский». Худ. телефильм. 3 да 4 серий. 10.45—Йӱдвелысе, Сибирысе да Дальний Востокысо калык-влакын национальный искусство пайремышт. 11.15 — Мультфильм. 11.25—Ик шагат—йочалан. 12.25 — Коллаж. 12.30—Жап. 13.00 — «Айдеме да закон». Правовой видеоканал. 15.30—Йочалан фильм. «Савраска». 16.35 — Интеграций корно денс. 17.05—БССР-ын заслуженный артисткыже М. Гулигина нерген. 18.20—Мультфильм. 18.30—Жап. 19.00—Латкуд ияш марте да тылеч кугурак-влаклан. 19.45—Д. Верди. «Сила судьбы» оперылан увертюра. 19.55 — «Дубровский». Худ. телефильм. 3 серий. 21.00—Жап. 21.20 — Актуальный интервью. 21.40 —«Мыйын Чайковскием». И. Смоктуновский каласкала. 23.45—Увер.

12 канал. 8.00—Гимнастика. 8.15—Научно-популярный фильм. 8.35, 9.35—Природоведений. 5 класс. 8.55—Испан йылме. 1 ий. 9.25—«В страну вулканов за зеленым голубем». Док. фильм. ... программа. 20.45—Спортивный программа. 2 ужаш. 21.30—«Моя жизнь». Худ. телефильм. 2 да 3 серий.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр

«Гарольд и Мод»—19.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр (Кугу зал)

«Хон Гиль Дон» — 10, 12, 14, 16, 18.10, 20.10.

«РОССИЯ» кинотеатр (Изи зал)

«Ва-банк II, или Ответный удар» — 9, 17. «Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 11, 19, 20.40. «Снежная королева» — 13 (йоча сеанс). «Королевство алмазов» 14.20 (йоча сеанс).

«ЭРВИЙ» кинотеатр

«Экран собирает друзей» кинокас. «Дежа вю»—18.15. «Дежа вю»—21.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр

«Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 16.25, ...

возышо автор шочмо сылнымутыштына, чынжым каласаш гын, икыт-кокыт веле. Маймыла, шотлаш ик кидысе парнят сита. Мый манам: лӱмын возышо. Но изи икшывылан сылнымутым пӧлеклаш шонышыжо ятырак погына. Писатель, туныктышо-воспитатель да ача-ава, самырык еҥ сылнымутан книгам йӧратыже манын, ик семынак тыршат: писатель ...

... шаш пурат. Нуно шуко чия дене сӧрастарыме улыт. Мемнан кумдан палыме писательна С. Г. Чавайн, М. Большаков, В. Исенеков, И. Осмин дене пырля йоҥгаш тӱҥалше лӱм-влакым ужына. А. Мурзашевын, Гр. Ивановын книгаштым шергал лудын кертына. Но тыгодымак чаманаш логалеш, у лӱм шагалрак шокта.

... изи лудшынам куандарен огына керт. Адакшым тынар книга гыч 4—5 рушла лектеш. Тугеже хрестоматийым ямдылаш кеч заказ дене пижман.

Мутлан, калык образований министерство гыч В. Сапаев ден В. Исенековын «Йоча садыште» сборникышт воспитатель-влаклан изи огыл куаным кондыш. ...

«Пионер йӱк» изданийлашке колтымо, савыктыме келшыше сӱретшым ойырен налаш. Мутлан, мылам А. Январевын кодшо ий лукмо «Лӱмнам палыза» сборник оформлений шот дене келшыш. Тиде марла книгам руш йоча-влакат куанен налыт. Але тенийлан палемдыме «Кол-влак» книга-календарь икшыве-влакым налын лудаш ку...

... марий сылнымутыштына «Шым тӱсан вӱдвара» манын возымо деч оҥайрак таҥгастарымашым огына вашлий.

Пале, йоча эн ончыч йомак да почеламут деке шӱмаҥеш. Тудын уш-акылже порылык дене пойдаралтеш, тӱня умылымашыже почылтеш, тыгодым шкежат йылме лывыргылыклан тунемеш.

... дыжо утларак погына. Можыч — тӱргоч чеверташ йӧратена. Но йоча илышын азапшат уло, нелыжат...

Газет ден журналлаште мыняр кочо шинчавӱд йӧршан серышым лудына. Садлан кызытсе саманыште весела почеламутет йӱштын ончалтыт. Тӱҥжӧ — тыге возымо дене икшывымат от ӧрыктаре.

но вик каласаш кӱлеш: пешак шагал.

Унчо сельсовет исполком председатель В. Е. Ефремовын каласкалымыже ончай ыле.

...кутырышыжо кугу образованийын, шкенныштым культурныйлан шотлышо ен улыт.

Вашлиймаште шуко нерген мутланыме, чылаштат ...ен келшыме.

Л. ЯНДАКОВ,
«Марий коммунын» собкоржо.

...ний марте шуын: Токиосо университетыште тиде йылмым туныкташ тӱҥалын.

Романтик кумылан В. Ерошенко тӱняимбалсе айдеме ...ен эртарен. Тудо 1952 ийыште колен. А произведенийже-влак пымлымашым эше вучат гына.

(ТАСС).

...илыш условийыштым саемдыме нерген йодышым йӧнталме.

Номерыште тыгак моло уверым лудаш лиеш.

ИКШЫВЫЛАН СӦРАШ — КУМЫЛЫМ ГЫНА ШӦРАШ...

Йоча сылнымут нерген шонымо ой

ИЗИ йӱготан икшывылан возышо автор шочмо сылнымутыштына, чынжым каласаш гын, икыт-кокыт веле. Маньыла, шотлаш ик кидысе парнят сита. Мый манам: лӱмын возышо. Но изи икшывылан сылнымутым гӧлеклаш шонышыжо ятырак погына. Писатель, туныктышо-воспитатель да ача-ава, самырык ен сылнымутан книгам йӧратыже манын, ик семынак тыршат: писатель книгам воза, туныктышо-воспитатель школышто тиде книга нерген мутым луктеш, ача-ава саде книгам лавке гыч мӧнгыжӧ налын конда.

Чынак, кӧ «Реве» йомакым шарналтыш гын, шижеш: икте-весылан полшен, йоча садыште да тӱҥалтыш школышко коштшо икшывевлакым сылнымут тӱняшке кумылангден кертына, книга дене таҥ лияш, келшаш йӧным ыштена. Чынжымак, изи ийгот гычак шке шочмо йылме дене лудаш огына туныкто гын, ӱдымӧ ангаштына шӱкшудым вучо гына: марла лудшыжат, ойлышыжат, возышыжат шагалемеш.

А йоча сылнымут книга кевыт полкылаште пуракан кияш тӱҥалеш гын, ме могай марий литература, культура нерген кутырышаш улына? Тиде шонымаш коклан врачын пуымо кочо таблеткыж гай чучеш: и тургыжландара, и ӱшандара.

Йоча литературышто тыршыше писательым врач-педиатор дене таҥастараш лиеш. Мутлан, эн изи ийготанлан возымо «чевер да волгыдо» але туныктен каласыме шомаклан гына энгерташ лиеш мо? Тиде икшывын кумылжым савыраш пеш куштылго йӧн да нунымжат ӧкымлымым шикыт вет — вигак шыргыжмышт йомеш. Тугеже? Кузе да моланжым умылаш педиатрын диагнозшо кӱлешак.

Меже икшыве-влакым могай сылнымут сату дене куандарен кертына? Рашрак умылаш книгам лукшо марий издательствын 1988—90 ийласе тематический планжым шергальым.

Шижалтеш: изирак класслаште тунемше да школыш кошташ шудымо-влаклан сылнымут поро ешаралтын. Теве 1988 ийын индеш книга, 1989 ийыште тынарак лектын. Тыште утларакшым почеламут да ойлымаш аршаш пурат. Нуно шуко чия дене сӧрастарыме улыт. Мемнан кумдан палыме писательна С. Г. Чавайн, М. Большаков, В. Исенеков, И. Осмин дене пырля йоҥгаш тӱҥалше лӱм-влакым ужына. А. Мурзашевын, Гр. Ивановын книгаштым шергал, лудын кертына. Но тыгодымак чаманаш логалеш, у лӱм шагалрак шокта.

Чылт йоча кумылан авторым уш дене кычалат гын веле, муын кертащ лиеш. Ынде мый икмыняр ий шке осо гай сборник дене пеш изи лудшынам куандарен огына керт. Адакшым тынар книга гыч 4—5 рушла лектеш. Тугеже хрестоматийым ямдылаш кеч заказ дене пижман.

Мутлан, калык образований министерство гыч В. Сапаев ден В. Исенековын «Йоча садыште» сборникышт воспитатель-влаклан изи огыл куаным кондыш. Издаций пеш писын шарлыш. Мыйын шонымаште, тыгаяк изданийым кок-кум ийлан ик гана луктын шогыман. Но ончыкшым иктым тӱрлӧ шотан весела поэт Аркадий Федоровын, пӱртӱсын таҥже Анатолий Филипповын мурсаскаштым ом уж. Ойлымашым возышо-влак коклаште самырык автор Геннадий Ербуновын йӱкшым ом кол. Нуно лач йоча психологийым почын пуымаште шочмо сылнымутым пойдарат ыле. Акше-саскаже мо-гынат шке лукмо книга дене акталтеш.

Туныктышо, воспитатель-влак дене мутланыме годым кеч-кунамат, ӧпкелыме семын, ойыштым тыге савыралыт: «Мыланна изи йочалан хрестоматий сынан, йомак, пьеса-влак, йоча муро, сценарий да инсценировка-влак кӱлыт. Кушто муаш?». Южышт «Ямде лий!» газет да «Пионер йӱк» журнал гыч пӱчкеден налмышт але рушла гыч шке кусарыме нерген ойлат. Конешне, чын ыштат. Кунам марла савыкталтыт манын, вучен шинчыман огыл.

Но вес шот, кунам савыкташ йӧн уло, а тыгай паша огеш шукталт. Йоча садыш да тӱҥалтыш классыш коштшо-влаклан хрестоматий сынан книга моткоч кӱлеш. Ме посна лекше 8—9 мелна пайремлан пӧлеклалтше сынаным ужнем. Тушто почеламут ден ойлымаш гына ынже лий, а календарьыште молан тыгай пайрем ечым йошкарге дене ончыктымо, тудын историйжым каласкалымаш лийже. Икманаш, йоча дене шинчаваш мутланыме книга.

Вес ойпогыш йоча муро, шотлымаш, национальный модыш, марий калык йомак пуртымо лийыт. Икманаш, туштат мондалташ тӱҥалше илыш-йӱла койжо. Тыге гына ме икшывынам ача-ава йылмым пагалаш туныкте кертына.

Ты шотыштак каласем: мемнан издательство кызыт ий еда «Эрвий» альманахым луктеш. Сай тӱҥалтыш, поро тӱҥалтыш. А молан тыгаяк альманахым изи-влаклан лукташ огыл? Нуно мо дене уда улыт? Нунын лекат, изашт семын, мелын савырныман. Ой уло, но мылам адак умылтарен кертыт: кагаз уке. Тугеже адак вес йӧн уло, але «Эрвийжым» кажне ийынак лукташ огыл, а южгунамже изи-влаклан пӧлеклаш? Адакшым нуно тыгай книгам утларак лудыт.

Эшеат ончай ыле тиде сборникыш «Ямде лий!» але «Пионер йӱк» изданийлашке колтымо, савыктыме келшыше сӱретшым ойырен налаш. Мутлан, мылам А. Январевын кодшо ий лукмо «Лӱмнам палыза» сборникын оформлений шот дене келшыш. Тиде марла книгам руш йочавлакат куанен налыт. Але тенийлан палемдыме «Колвлак» книга-календарь икшыве-влакым налын лудаш кумылангдышаш.

Журнал кӧргӧ изи книгавлак дене «Пионер йӱк» сай тӱҥалтышым ыштыш. Но пытартыш жапыште тиде паша деч ала-молан йӱкшышт.

Йоча-влакын кумылыштым мемнан композитор-влакат умылаш тыршат. Тений нуно рушла-марла текст дене «Кечыйол» лӱман сборникын икымше выпускшым савыктышт. Тӱжвач ончалмаште, энгерыште кылмаш тӱҥалше ийла паша тарванымыла чучо.

Вес йодыш: могай сылнымут саскам возышына-влак шочыктат? Нунын произведенийыште эше мо ок сите?

Йочалан возышым, поснак эн изи-влаклан серыше автор тӱшкам шукыж годым ангысыр — икгай тематикан улмыштлан ӧпкелен ойлат. Чын, тидлан амалжат уло. Могай гына сылнымут сборникым от нал (шкемымат тушкак пуртем), эре ме йӱр да шонанпыл йыр веле корным савыралына. Уло тиде ончылий лекше Гр. Ивановын «Ужар лӱҥгалтыш», А. Новиковын «Изолыкышто», А. Богдановын «Весела почеламут» сборниклаште.

Тиде темым, очыни, кажне тӱҥалше поэт шуя. Но кумдан палыме руш совет йоча поэтесса Агния Барто манмыла «уэш-пачаш каласыме нерген у семын савыралме гына йочан кумылжым ылыжта, лудаш тарата». Но кыдежеш марий сылнымутыштына «Шым тӱсан вӱдвара» манын возымо деч ончайрак таҥгастарымашым огына вашлий.

Пале, йоча эн ончыч йомак да почеламут дене шӱмангеш. Тудын уш-акылже порылык дене пойдаралтеш, тӱня умылымашыже почылтеш, тыгодым шкежат йылме лывыргылыклан тунемеш. Икшывылан возымо годым у тема дене пырля келшыше интонацийым муаш, чоткыдо ритм ден рифмылан энгерташ кӱлеш. Йоча дене кумамже мыскарамат ыштыман, мут модыш дене модын кумылангдыман, формым кычалман. Ты шотышто кызытсе жапыште утларак ончайын Гр. Иванов воза.

Шке шотан автор семын икымше «Ӱскырт йоча» книгаже лекмеке, У Торъял гыч А. Новиковым ик рецензийыштем палемденам ыле. Но чоным почыл ойлаш верештеш, тудын кокымшо «Изолыкышто» сборникше мыйын ӱшанем мыняр-гынат шулыктарыш. Тушто возымо лывыргылык ыш сите. Можыч, у книгаже дене куандара?

Ужалымашке Зиновий Красновын «Мо тугай почеламут?» сборникше лекте. Шергальым. Тыште икмыняр почеламут да вуйлымо лӱман поэма пурен. Тӱжвач ончымаште келыштарен возымыла чучо: пиалан илыш, пашалан шӱмангмаш, йоро икшывым койдарен туныктымаш. Чынак, лудалтыт. Автор поснак мут модышым йӧратен. Тидыже «Ом пиж у лакеш», «Мо тугай почеламут?» «Лудо ден вараш» да моло почеламутлаштат шижалтеш.

Но тудын возымыж гыч, вес самырык авторын произведенийышт гыч шижына: йоча почеламутлаште волгыдыжо утларак погыза. Можыч — тургоч чеверташ йӧратена. Но йоча илышын азапшат уло, нелыжат...

Газет ден журналлаште мыняр кочо шинчавӱд йӧршан серышым лудына. Садлан кызытсе саманыште весела почеламутет йӱштын ончалтыт. Тӱҥжӧ — тыге возымо дене икшывымат от ӧрыктаре.

Чын, волгыдо поэзийлан энгертышыжат уло. Тиде совет йоча сылнымутын традицийже. А шонкалымашан поэзий?.. Да, марий сылнымутыштат йолгорным такыртыман.

Ала вара мыскара поэзий дене изиш да кугешнен кертына? Койыт. Но, очыни, мыскара дене весела кумылымат ойырен моштыман: у веселаже чылаж годымак мыскараш огеш савырне.

Изи лудшына-влак сюжетан, мут модышым, поэмым вучат. Кызытсе илыш деч торлен, йомаш тӱҥалше национальный модышым сӱретлыше сылнымут кӱлеш.

Изи икшывылан ойлымашым возышынат шагал. Тидыжым издательствын планже гычат шижаш лиеш. Изи повесть, пьеса гын йӧршын уке гаяк. Тидыже адакат туныктышо да воспитательвлакым тургыжландарыде огеш керт.

«Молан огыт возо?» — манме йодышым, очыни, тыге шынден тӧрлаташ кӱлеш. «Молан огыт кумылангде?» Мый гыч писатель-влак коклаште раш шижам. Йоча писатель лияш пайдаже уке. Шке мелна ос гай книгажлан шуко мо налеш? А кӱжгырак сборникым чумыраш йӧнлӧ огыл.

Эше ик фактым ончыктем: республикыште эртыше самырык литератор-влакын «Сылнымут шыже-88» семинар-погынымаш тӱжваке лукто. Вет кызыт нимогай школышто сылнымут кружок уке. Йӧршын. Тиде проблемым решитлаш республикысе Писатель ушемат полшышаш. Но уке, ик профессиональный литераторат нимогай занятийымат огеш нангай.

Кеч-мо лийже: икшывылан сӧраш — кумылжым гына шӧраш... Тудо яра шомакым огыл, писательын ямдылыме сылнымут книгажым, тудын дене вашлиймашым, ой-каҥашым, кунамже полышым вуча.

Василий КРЫЛОВ.

...Интеграций корно дене. 17.05—БССР-ын заслуженный артисткыже М. Гулигина нерген. 18.20—Мультфильм. 18.30—Жап. 19.00—Латкуд ияш марте да тылеч кугурак-влаклан. 19.45—Д. Верди. «Сила судьбы» оперылан увертюра. 19.55 — «Дубровский». Худ. телефильм. 3 серий. 21.00—Жап. 21.20—Актуальный интервью. 21.40—«Мыйын Чайковскием». И. Смоктуновский каласкала. 23.45—Увер.

12 канал. 8.00—Гимнастика. 8.15—Научно-популярный фильм. 8.35, 9.35—Природоведений. 5 класс. 8.55—Испан йылме. 1 ий. 9.25—«В страну вулканов за зеленым голубем». Док. фильм. 10.05—Испан йылме. 2 ий. 10.35, 11.35—Биологий. 8 класс. 11.05—Научно-популярный фильм. 12.05—Киноальманах. 13.20—Ритмический гимнастика. 13.50 — «Крутой поворот». Худ. телефильм. 15.05—«Экзамен по истории». Док. фильм. 17.00—Чоҥлан келшыше мурым муралтена. 17.20 — Мультфильм. 17.35—«Сахалинский дневник». 1 ужаш. 18.30 — Жап. 19.00—Марий эл. 19.20—«Шонанпыл». Йоча-влаклан передача. 19.40—Актуальный камера. 20.00—Сайын малыза, йоча-влак. 20.15 — «Вариант». Самырык-влаклан

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр
(Кугу зал)
«Хон Гиль Дон» — 10, 12, 14, 16, 18.10, 20.10.

«РОССИЯ» кинотеатр
(Изи зал)
«Ва-банк II, или Ответный удар» — 9, 17. «Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 11, 19, 20.40. «Снежная королева» — 13 (йоча сеанс). «Королевство алмазов» 14.20 (йоча сеанс).

«ЭРВИЙ» кинотеатр
«Экран собирает друзей» кинокас. «Дежа вю»—18.15. «Дежа вю»—21.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр
«Жикина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 16.25, 18.10, 21.40. Кужемдыме сеанс: «Рыковы», «Жикина династия» — 12.30. «Полет навигатора» — 10.40, 14.35, 19.50.

«РЕКОРД» кинотеатр
«Жизнь по лимиту» — 9, 19. Мультфильм кинозборник — 10.40. «Как три мушкетера» (1 да 2 серий)—12.10, 16.30, 20.40. «Сказка о Мальчише-Кибальчише» — 14.30.

«МИР» кинотеатр
«Зеленый луч»—16. «Утраченные грезы»—11.30, 18. «Неразлучная пятерка» — 14 (йоча сеанс). «Соседка»—20.20.

М. Шкетан лӱмеш Марий драма театр

ФЕВРАЛЬ ТЫЛЗЫЛАН
РЕПЕРТУАР

1 С. Николаев
САЛИКА
(музыкальный комедий)

2, 3 Н. Рыбаков
Премьера
МОКМЫР
(кок ужашан фантасмагорий)

4, 6 Л. Яндаков
ТУЛЫК АВА
(драма)

10
Театрын шочмыжлан 70 ий теммым палемдыме
ЮБИЛЕЙНЫЙ КАС

Спектакль тыгай кечын 19 шагатыште, канышкечын 18 шагатыште тӱҥалеш. Билет театрын кассыштыже ончылгоч ужалалтеш. «Анахорет-шамыч» деч моло спектакль руш йылмыш синхронно кусаралтыт. Чыла йодышым 5-16-04 телефон дене рашемдаш лиеш.

Редакцийын адресше:
424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20

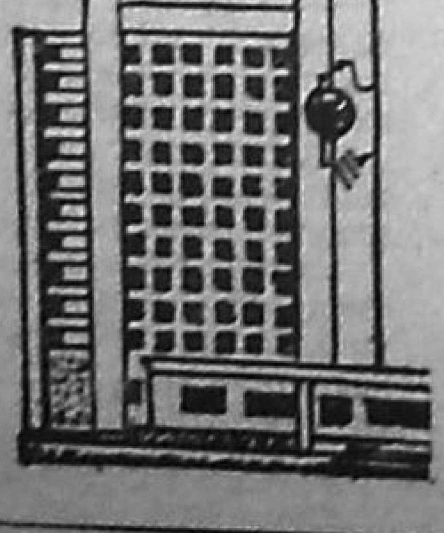

Талукышто 300 номер лектеш.
Тираж 17 412.
Газетын индексше 52710

Телефон-влак:
Редактор — 5-08-40
Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26
Приемный — 5-37-91
Ответственный секретарь — 5-35-73
Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:
Партийный илыш — 5-53-18
Идеологический — 5-54-34
Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89
Аграрный — 5-29-77
Совет паша да быт — 5-42-22
Культура, литература да искусство — 5-08-64

Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72
Кусарыше — 5-39-55.
Увертарымаш — 5-39-44

Газетын собкоржо-влак:
У Торъялыште — 9-15-19.
Моркышто — 9-16-86
Звениговышто — 9-22-83.
Оршанкыште — 2-17-38.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже
424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.
Э—00027. Заказ 1023.